

ŠVIESA

BALANDIS-GEGUŽIS-BIRŽELIS, 1961

Turinys

Leonas Prūseika buvo toks. S. J. Jokubka	34
Senas Vincas: darbo liaudies sūnus. A. Vaivutskas	36
Ant aukščiausios žvaigždės žodis: taika!	
Eilėraštis. Just Marcinkevičius	37
Pavasario žmogus. Eil. Eduardas Mieželaitis	38
Laikraščio "Laisvės" auksinis jubiliejus. A. Bimba ..	39
Dainos šaknys. Eil. Vl. Mozūriūnas	42
Garbinga 80 metų gyvenimo sukaktis	43
L. Prūseika: jo gyvenimas ir veikla. R. Mizara	45
Aš nesijaučiu viena. Eil. Dalia Urnevičiūtė	49
Kalendoriai ir jų įdomi ilga istorija.	
K. Stanislovaitienė	50
A. Baltrušaičio gyvenimas ir veikla. Verax Home..	52
Būna dienų. Eil. F. Matuzevičius	52
Keturi pakartieji darbininkų vadai. A. Bimba	53
Vainikas. Eil. Vl. Mozūriūnas	57
Volteras: sąmoningas kovotojas. A. Metelionis	58
Tai tokia baltoji demokratija. Pregresas	60
Per audrą. Eil. Vl. Mozūriūnas	61
Džiaugsmas. Eil. F. Matuzevičius	61
Vėžiniai susirgimai ir gydymasis. P. Breivis	62
Džordanas Bruno—didysis ateistas. A. Gulbinskienė	63
žiemos aušra. Eil. Janina Degutytė	64

ŠVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizaras, A. Bimba. Atsakomingas redaktorius: A. Bimba

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

No. 2 Balandis - gegužė - birželis (April-May-June), 1961 Metai XXVIII

LEONAS PRŪSEIKA BUVO TOKS

S. J. JOKUBKA

Leonas Prūseika! Koks didingas vardas. Vardas žmogaus, kuris pažangių Amerikos lietuvių visuomeniniame judėjime atliko neišdildomus darbus. Amerikos lietuviai jį minės amžinai, kaip neišsemiamos energijos

Leonas Prūseika

jos žmogų, reto talento laikraštininką, auringą oratorių, organizatorių ir pažįstamą. Jis paliko išartą tokią gilią savo veiklos vėgą, kokios ligi šiol nėra palikęs nė vienas Amerikos lietuvis. Mirus jam, pažangių Amerikos lietuvių judėjime liko neužlopoma spraga. Ir vargu, ar atsiras kitas toks žmogus, koks buvo Leonas Prūseika.

Leonas Prūseika buvo draugas. Kas jį asmeniniai pažinojo, jautė jo autoriteto svorį, bet tas jo autoritetas buvo toks lengvas, švelnus. Susitikęs su Leonu Prūseika žmogus jauteisi, kaip lygus su lygiu. Jo paprastumas su paprastu žmogumi buvo toks naturalus, kad niekaip negalima buvo įtarti esant jį aukšto lygio intelektualu, inteligentu. Jis suprato kiekvieną žmogų ir su kiekvienu tiko kompanijoje. Žinojo apie ką kalbėti su inteligentu, su proletaru ir su paprasčiausia namų šeimininke. Iš jo lūpų niekad neišsprūdo nekorektiškas žodis. Net kai jis tave barė, ar kritikavo, jautei, kad jis tavo draugas, kad jis tau linki gero.

Retas kuris pažangus Amerikos lietuvis nepažinojo asmeniniai Leono Prūseikos. Į kurį tik miestą jis nuvykdavo, kiek tik jam leisdavo laikas, aplankydavo pažįstamus, draugus... O susirinkimuose, koncertuose ir šiaip jau pažmoniuose tik per labai didelį neapdairumą jis neprieidavo prie kiekvieno ir nepasišnekėdavo su kiekvienu. Kiek-

vienam paplodavo per petį, kiekvienam tardavo gerą žodį. Nesigailėjo jis komplimentų, bet tuo pačiu metu ir užsitarnautų įspėjimų neskūpėdavo.

Savo mieste Čikagoje jis rasdavo pakankamai laiko lankyti namuose ir ligoninėse sergančius pažįstamus, dalyvauti pažįstamų laidotuviuose. Leoną Prūseiką galėjai matyti kiekvienoje konferencijoje, įžymesniame susirinkime ar pažangiečių pasitarime visuomenės reikalais. Savo LLD 19 kuopos narių susirinkimų jis beveik niekad nepraleisdavo nedalyvavęs. Tas pats būdavo ir su LDS 53 kuopos narių susirinkimais. Koncertuose, vakaruose ir piknikuose be Leono Prūseikos net būdavo nyku, tarsi kažko stigidavo.

Šilčiausias Leonui Prūseikai malonumas būdavo mylėti žmones, būti su jais ir tarp jų. Po įtempto dienos darbo jis nemėgo parėjęs namo ramiai ilsėtis, sėdėti prie radijo ar televizoriaus. Jeigu neimdavo skaityti knygos ar rašyti, būtinai eidavo į gatvę susitikti su žmonėmis ir pasišnekėti su jais. Ir beveik visais tokiais atvejais išėjęs "dirbdavo". Pardavinėdavo organizacijų parengimų įžangos bilietus, rinkdavo laikraščiu ir aplamai visuomeninei veiklai aukas. Ieškodavo organizacijoms naujų narių, laikraščiu skaitytojų... Susitikęs artimą pažįstamą užsivesdavo į užėigą pavaišinti, užpirkti taurelę. Susitikęs vaiką, kad ir nepažįstamą, pašnekindavo. Dažnai duodavo ir dešimtuką nusipirkti saldainėms.

Grįždamas namo jis niekad neužmiršdavo ko nors nupirkti ir parnešti. Ypač jis mėgdavo pirkti užtikęs kokį nors retą skanėstą. Apelsinų, obuolių ir šiaip jau vaisių ir daržovių pardavėjai beveik visada jį apgaudavo. Bet jis dėl to nesijaudindavo.

Atsimenu, mano žmona jam sakydavo:

—Leonai, gi tau prikrovė supuvusių obuolių krepšį!

—Kas nors ir juos turi išpirkti. Kas čia tokio, — numodavo šalin ranka, ir žinokis.

Nors visą gyvenimą Leonas Prūseika buvo viengungiu, bet asmeniniais savo reikalais nesirūpindavo. Jis nežinodavo, kiek jis turi kojinių, baltinių, skepetaičių ir šiaip

jau kitokių nuosavų daiktų. Pakako jam, kad kambarpje būtų švaru, higieniška. Už mažiausią jam padarytą paslaugą jis atsideisdavo keleriopai. Prie stalo niekad nesiraukydavo. Kas ant stalo padėta, tą valgydavo.

Leonas Prūseika labai mėgdavo klausytis žmonių pasakojimų apie praeitį, nuotykius. Klausydavo net sulaikydamas kvapą. Ir kažką užrašų knygutėje vis užsirašinėdavo. Užgirdęs retą žodį, pokalbį pertraukdavo ir imdavo klausinėti, kur žmogus tokį žodį yra girdėjęs. Užgirdęs originalius minties sąvokų išsireiškimus taip pat liepdavo sustoti kalbėti ir pakartoti žodis žodin pasakytą sakinį, kad jis paspėtų užsirašyti knygutėn.

Bet apie savo praeitį pasakoti Leonas Prūseika būdavo labai skūpus. Iškvosti ką nors iš jo gyvenimo praeities, reikėdavo sukaupti labai daug pastangų ir tai, nevisuomet pasisekdavo. Apie ką jis labiausiai mėgdavo pasakoti, — tai apie savo pamotę, kurią jis vadindavo — "močiaka". Jos atžvilgiu jis reikšdavo didžiausią pagarbą.

—Vargu, ar motina būtų buvusi tokia gera, — jis sakydavo.

Savo tėvą jis gerbė, kaip tų laikų pažangų žmogų.

Apie Leoną Prūseiką galima labai daug parašyti. Ir daug bus apie jį rašoma. Čia parašiau tik dalelytę, koks jis buvo.

MIRUS

LEONUI PRŪSEIKAI

Reiškiame giliausią užuojautą jo giminėms ir visai pažangiajai lietuvių visuomenei, visiems LLD nariams, netekus ikūrėjo ir organizatoriaus mūsų kultūrinės draugijos ir kovotojo už liaudies reikalus.

D. Musteikis	B. & A. Wardo
D. & A. Macijauskas	A. Svetkauskas
M. Shunsky	G. & C. Steponkevičius
A. & S. Brazevich	J. Laimikis
C. Belunas	V. & E. Kalenauskas

LLD 188 Kuopa
Hamtramck, Mich.

Senas Vincas: darbo liaudies sūnus

A. VAIVUTSKAS

Kovo mėn. 2 dieną, sulaukęs beveik 81 metų, JAV mirė įžymus visuomenės veikėjas, rašytojas Senas Vincas — Vincas Jakštys.

Su jo apdainuotosios šešupės krantais, kur Skliausčių kaime stūksojo varginga gimtoji bakūžė, jis atsisveikino 1900 metais. Iškeliauvo ir niekad daugiau tėviškės nebematė. Tačiau per visą šį šešiasdešimtmetį, tolimoje užsienio šalyje gyvendamas. V. Jakštys ilgėjosi gimtosios žemės laukų, karštai mylėjo savo liaudį.

Vinco tėvas anksti mirė džiova. Vargo našta vilkti liko penki vaikai. „Dar pilnų septynerių metų neturėdamas, išėjau gas-

Vincas Jakštys (Senas Vincas)

padoriaus bandą ganyti”, — rašė viename laiške šių eilučių autoriui Senas Vincas. Anais laikais dvi žiemas lankyti pradinę mokyklą, o po to pas kaimo siuvėją pramokti siūti Vincui atrodė didelė „laimė”. „Kriaučiuko” klajonių po Suvalkiją patirti, pažinti su tuometinio kaimo buitimi, su buožės bei dvarininko prigimties reakcingumu, rašytojas vėliau talentingai perteikė savo beletristikoje.

Tur būt, nesuklysimė pasakę, kad Seną

Vinčą ateiti į literatūrą paskatino raidžių rinkėjo darbas. Atvykęs į Škotiją, 1900 m. V. Jakštys išitraukė į socialdemokratų judėjimą. Dirbdamas angliakasiu, dalyvavo darbininkų kovoje prieš išnaudotojus. Vėliau lietuvių socialdemokratų Didžiojoje Britanijoje įsteigtame pažangiame laikraštyje „Rankpelnis”, V. Jakštys dirbo raidžių rinkėju. Čia jis pramoko lietuvių kalbos rašybos, atsidėjęs sekė tuo metu dar negausią pažangiąją literatūrą.

1909 m. V. Jakštys emigruoja į JAV ir raidžių rinkėju dirba Amerikos Lietuvių Socialistų sąjungos laikraščio „Kova” spaustuvėje Filadelfijoje. Po kurio laiko Sąjungos nariai jį išrinko „Kovos” administratoriumi. Atskirais leidinėliais buvo išleisti jo pirmieji literatūriniai bandymai — rinkinėlis „Paslaptis” (1912), susidedantis iš pamfletų, pjesių, eilėraščių. Tais pat metais „Kovos” leidykla išleido Seno Vinco keturių veiksmų tragediją „Kontrabandininkai” ir trijų veiksmų komediją „Sugriauta pilis”, parodančią lietuviškų buržuazinių politikierių veiklą Amerikoje. Vėlesniais metais jis parašė pjesę „Už dievą ir tėvynę”, kurioje demaskavo buržuazinių nacionalistų siautėjimą „nepriklausomoje” Lietuvoje.

Pirmąjį stambų Seno Vinco atsiminimų ir apsakymų rinkinį 1929 m. Brukljne išleido Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros draugija. Tarybų Lietuvoje Senas Vincas tapo gerai žinomas iš jo knygos „Gyvenimo verpetuose”, kurią 1958 m. išleido Valst. Grožinės literatūros leidykla.

Seno Vinco kūryboje realistiškai, nuoširdžiai nupiešti lietuvių emigrantų buitės, darbo ir kovų su engėjais vaizdai. Tai daugumoje paties autoriaus gyvenimas, perjautas širdimi ir toks suprantamas lietuviams išiviams.

Rašytojas paliko gausų pluoštą įvairių žanrų kūrinių, išspausdintų periodikoje. Prieš mirtį Senas Vincas laiške išreiškė viltį, kad ir daugiau jo kūrinių bus išleista Tarybų Lietuvoje. Tai būtų geras rašytojo-kovotojo atminties įamžinimas.

Just. Marcinkevičius

Ant aukščiausios žvaigždės žodis: taika!

Aš reikalauju tylos
iš visų vandenynų, jūrų ir upių.

Reikalauju tylos
iš visų didelių ir ne taip didelių, ir
visai mažų girių.

Reikalauju tylos
iš kiekvieno sprogstančio pumpuro,
iš kiekvieno lūžtančio medžio.

Reikalauju tylos ir sakau:
mes galime gimti be skausmo ir mirti
be triukšmo,

Kad būtų dangus
kaip mėlynas, didelis varpas,
kurio metalinę patrankų,
bombonešių,
kreiserių šerdį išrovė.

Išlydėme saulės žaizdre
ir perkalėm žemėj į tylą.

Šianakt pasauly pirmąsyk buvo tylu.
Miegojo Laoso kareivis,
įkaitusį šautuvą apsikabinęs.

Ilsėjos būrys alžyriečių,
galvas ant kelių tėvynei padėję.

Šianakt Kongo į gabalus niekas nedraskė,
Kubos gatvėse bombos nesproginėjo,
Neliepsnojo cukrašvendrių laukas
Ir visi fabrikai,
gaminantys triukšmą,

Tylėjo.

Šianakt aš išėjau
ir galėjau kalbėt su žole ir su medžiais.

Viską jiems pasakiau,
o jie dar daugiau man pasakė,
Nes buvo tylu.

Jie perdavė man
didžiausią negimusio plieno troškimą.

Jie taip ir pasakė.
— Plienas laukia ir klausia,
kada jis ir vėl galės gimti varpu arba
arklu? —

Aš nieko neatsakiau,
bet pakilau į didelio, dangiško varpo
viršūnę,

Iš kurios mes, man rodos, išrovėm
metalinę patrankų, bombonešių šerdį,
Pakilau ir pakabinau ant Galaktikos žodį
"Taika".

Ir įsiūbavau jį
nuo vieno poliaus lig kito,
Pakol neatsitrenkė jis
į tuščio ir didelio varpo skliautus.

Ir pakol nepradėjo skambėti.

Nubudo miegojęs kareivis —
jo šautuvus buvo atvėšęs ir gerai
pailsėjęs.

Kareivis viena ranka
Prilaukė tėvynę už grakštaus josios liemenio,
kad jina neparkristų,

O kita spaudė ginklą ir šitaip kalbėjo:
— Kiek sykių buvau aš nušautas —
teisingai, o dar daugiau neteisingai!

Tarp tėvynės šaknų aš miegojau,
Ant krūtinės jaučiau
dar negimusio plieno sunkumą.

Dabar išgirdau,
kaip visuotinis varpas prabilo

Ir klausiu visų:
Gal jau atėjo diena,
kai plienui bus leista užgimti var-
pu arba arklų,

Gal jau metas ir man
paskui plieną iškilti į paviršių?

Ir aš atsakiau, kad jau metas.
Nes mane nukamavo
Nesuartos žemės liūdesys,
Nepasėto grūdo sunkumas,
Nepastatytų namų ilgesys,
Nepasakytų žodžių karštumas.

Atsakiau, kad jau metas,
Nes girios labai išretėjo
Ir upės nuseko,
ir laikas gimdyti atėjo.

Atsakiau, kad jau metas.
Nes laikas nubusti!
ir žmogui, ir duonai, ir žodžiui.

Nes grumstas jau gali pasibučiuoti su
 Ir akmuo apkabint moka akmenį.

Atsakiau, kad jau metas.
 Nes ir dieną, ir arklą
 jau traukia per žemę protas ir
 meilė,

Nes yra vienas žodis,
 kuriuo galima visą planetą apsėti
 Ir, su žvaigždėm susidaužus,
 Išgerti už būsimą derlių.

Ir paklausė kareivis:
 — O kur man padėt savo ginklą?
 Atsakiau:
 — Kai nubunda žmogus,
 ginklui metas miegoti.

Bet juk tai netiesa.
 Tai tik man pasirodė,
 kad pasaulyje šiąnakt buvo tylu,
 Kad ilsėjos būrys alžyriečių,
 ir galvas, ir ginklus tėvynei ant
 kelių padėjė,
 Kad šią naktį į gabalus Kongo niekas
 nedraskė

Ir kad Kuboje bombos nesproginėjo,
 Neliepsnojo cukrašvendrių laukas
 Ir kad visi fabrikai,
 gaminantys triukšmą,

Tylėjo.
 Netiesa.

Netiesa!
 Tai tik man pasirodė.
 Ir tegu tavo ginklas užmuša triukšmą,
 Tegu jis visa gerkle
 reikalauja tylos.
 Ir tegu visi žodžiai —
 Motina, žemė, Duona,
 Saulė, Meilė, Tėvynė,
 Revoliucija, Darbas

Ir daug kitų gerų žodžių —
 tegu jie visi
 Atsistoja vieno vienintelio žodžio sargyboj.
 Kad galėtumėm gimti be skausmo
 ir mirti be triukšmo.
 Ir kad būtų dangus
 kaip mėlynas, didelis varpas,
 Kuriame ant aukščiausios žvaigždės

skambėdamas suptūsi žodis:
 Taika.
 Ir tada viskas bus, kaip sakiau.

Pavasario žmogus

TU į darbą išėjai lauku
 su pavasariu šalia
 lyg su geru draugu...

Einatė tarsi dvynai keliu,
 abiejų atskirti negaliu,
 Tavo akys primena jo du
 mėlynuosius ežerus,
 pilnus saulės, vėjo ir žiedų, —
 du žalius pavasarius
 mėlynų akių
 dugne
 regiu...

Ne,
 štai, girdžiu,
 krūtinėje girdžiu
 tavo širdį, skrendančią į darbą,
 vieną tą, iš daugelio širdžių,
 ir pavasarinį skambų varpą...
 Tu eini į darbą
 ir neši
 širdį — skambų varpą —
 ir neši
 dvi stambias, dvi dideles rankas,
 ir žvaigždėms ir žemei tinkamas,
 ir jauties labiausiai čia tinkas,
 kur metalas ir cementas minkomas.

Tvirtos rankos
 laiko ant peties
 saulės rutulį,
 nelyginant metalo
 kamuolį, kurį stiprios širdies
 kūjais kala, kala, kala...

Tu eini, stiprus, petingas
 kaip pavasaris — geriausias
 žemės darbininkas...
 Kur abu praeinat kaip draugai,
 keldami pavasarinį vėją,
 keliasi ir puošiasi laukai,
 kelias miestai,
 žemė atjaunėja.

Eduardas Mieželaitis

Laikraščio "Laisvės" auksinis jubiliejus

A. BIMBA

Pažangiųjų Amerikos lietuvių laikraštis "Laisvė" buvo įsteigta 1911 metais. Jos pirmas numeris pasirodė balandžio 5 d. Tuo būdu ji šiomet švenčia savo penkiasdešimt metų sukaktį.

"Laisvę" įsteigė šeši jauni ambicingi vyrai: J. Neviackas, J. P. Valatka, P. Naudžius, A. Neviackas, J. Undžius ir M. Mizara. Kiek mums žinoma, visi jie jau mirę. Tačiau būdinga, kad dar ir šiandien mes turime šimtus laisviečių, kurie "Laisvę" tebeskaito nuo jos pirmojo numerio be jokios pertraukos bei su mažomis pertraukomis. Visi jie didžiuojasi tuo savo nepaprastu rekordu ir žada su ja nebesiskirti iki mirties.

Savo laikraščio tikslus leidėjai apibūdino pirmajame numeryje sekamai:

"Nors mes patys gerai žinome, kad ko-

voj už būvį atskiros žmonių klasės negali susitaikyti, vienok mokslas-žinojimas yra visiems reikalingas ir lygiai aiškus. Apšvietai išsiplėtojus, ir kova tarp atskirų klasių įeis į švaresnes, rimtesnes ir pasėkmingesnes vėžes.

"Laisvė" aštriai pasmerks kiekvieną pasiryžimą ką nors pavergti, kiekvieną paprotį bei apsireiškimą, kas stabdo laisvą žmogaus tobulinimąsi, protavimą. Stodami prie darbo, mes apsiginklavome energija ir tvirtu noru dirbti."

"Laisvei" platus visuomeninis pagrindas buvo padėtas tik 1914 m., kai ji iš Bostono persikėlė į Brooklyną ir jos leidimui buvo įkurta Spaudos bendrovė. Tuojuo šimtai pažangiųjų lietuvių įsigijo bendrovės akcijas ir tapo laikraščio leidėjais.

Pirmieji "Laisvės" leidėjai: sėdi (iš kairės) — J. Undžius, V. Paukštys, J. Neviackas, J. Naudžius; stovi: M. Mizara, P. Naudžius, L. Prūseika, J. Valatka. (Nuotrauka daroma 1912 m. Mūsų žiniomis, visi jau mirę).

“Laisvē” buvo įsteigta kaip savaitraštis, bet jau tų pačių metų spalio mėnesį ji buvo paversta dukart savaitiniu, po penkerių metų jau tapo dienraščiu ir dienraščiu ji ėjo iki 1958 met., kuomet buvo nutarta vėl grįžti prie dukart savaitinio. Tokia šiandien “Laisvē” ir eina.

“Laisvės” leidimą suretinti mus privertė pats gyvenimas: pritrūkome technikinių jėgų. Jokių galimybių grįžimui prie dienraščio nebesimato. Be to, mums atrodo, jog mūsų šių dienų poreikius pilnai patenkina dukart savaitinis laikraštis, ypač atsiimant tai, kad Čikagoje išeina pažangus dienraštis “Vilnis”, kurį skaito nemažas skaičius ir laisviečių.

Kalbėti apie “Laisvės” auksinį jubiliejų, tai kalbėti apie visą paskutiniųjų penkiasdešimt metų epochą. Juk niekad prieš pirmiau visoje tautų ir žmonių istorijoje nebuvo įvykę per tokį palyginti trumpą laikotarpį tokių milžiniškų pakaitų, kokių liudininkais mes buvome. Niekados pirmiau jokia žmonijos karta nebuvo mačiusi tokių socialinių audrų ir kovų, kokias mes pergyvenome per šį laikotarpį. Ir niekad prieš pirmiau jokia karta nebuvo liudininkė tokių išpūdingų pasiekimų technikoje, moksle ir kultūroje. Tik pažvelgkime į šiandieninę pasaulio sandarą ir palyginkime ją su ta, kokia buvo 1911 metais, kai gimė mūsų “Laisvē”.

Tada dar nebuvo įvykusi didžioji Spalio revoliucija, dar nebuvo nė vienos socialistinės šalies, tada ir visa Afrika ir Azija vaitojo baisyje kolonializmo priespaudoje. Atsiminkime, kad prieš Pirmąjį pasaulinį karą Jungtinės Amerikos Valstijos buvo skolingos Europai penkiais bilijonais dolerių formoje įvairių akcijų. Na, o šiandien ta pati Europa (kapitalistinė jos dalis) ir kitų kontinentų kapitalistinės šalys tiek sulindusios į Amerikos kapitalo kišenę, jog jeigu būtų iš jų pareikalauta tuojau atsiesti, ekonominiai kalbant, jas visas reikėtų išstatyti pardavimui, tai yra išlicituoti. Tais laikais visam kapitalistiniam pasauliui vadovavo Britanija, Francūzija ir Vokietija. Nūdien gi Jungtinės Amerikos Valstijos stovi pryšakyje, ir tie kraštai turi tik vieną pasirinkimą: šokti pagal Amerikos kapitalo muziką.

Prieš penkiasdešimt metų joks galvočius nebūtų išdrįšęs pranašauti, kad 1961 metais mes jau turėsime beveik visą žemės rutulio trečdalį po socializmo vėliava, kad pirmutinė vėliava pasiekti Mėnulį bus socializmo vėliava, kad pirmutinė vėliava lėkti į Venerą bus socializmo vėliava. Niekam gal nė į galvą negalėjo ateiti mintis 1911 metais, kai mūsų laikraštis gimė, jog 1961 m. iš bilijono žmonių po kolonialiu jungu bebus palikę apie šimtas milijonų, kurių išsilaisvinimo valanda taip pat nebetoli.

Mes ir mūsų laikraštis per šiuos penkiasdešimt metų pergyvenome net tris karus—du milžiniškus, pasaulinius karus, ir vieną taip vadinamą “lokalinį” karą. Pirmajam pasauliniam karui, kuris prasidėjo 1914 metais, kartu su visais revoliuciniais socialistais, mes buvome griežčiausiai priešingi. Jis mums buvo imperialistinis, nepateisinamas karas. Visi mūsų šalies tų laikų prezidento užtikrinimai, kad tas karas vedamas už laisvę ir demokratiją, mūsų neįtikino. Mes netikėjome, jog tai būsias paskutinis karas. Antrąjį pasaulinį karą mes visais būdais ir visomis jėgomis rėmėme, jo laimėjimui nesigailėjome jokių pastangų, nes nuo to laiko, kai hitlerinė Vokietija užpuolė Tarybų Sąjungą ir įsiveržė į jos žemę, karas pavirto karu prieš fašizmo pasimojimą nušluoti socializmą nuo žemės rutulio ir pavergti visą žmoniją po dar negirdėto teroro jungu. Trečiam ir “lokaliniam” karui, karui Korėjoje, į kurį mūsų šalį įtraukė valdantieji rateliai su prezidentu Trumanu pryšakyje, mes buvome priešingi. Tai buvo nepateisinamas Amerikos kišimasis į vidinius Korėjos reikalus ir įtraukimas Jungtinių Tautų į grobikišką avantiūrą.

Šių visų karų charakteristika buvo tačiau vienoda ta prasme, jog visi jie buvo vedami toli nuo Amerikos, kieno nors kito žemėje. Niekas nenaikino Amerikos kaimų, miestų ir miestelių. Kai Europoje, Azijoje ir Afrikoje per tuos karus krito milijonai ir civilinių žmonių, tai Amerikoje nė vienam civiliniam žmogui nė plaukas nuo galvos nenukrito. Visi trys karai Amerikai ekonominiu požiūriu davė neregėtą, negirdėtą ir nesapnuotą pralobimą, padarė Ameriką to-

kia, kokia ji šiandien yra—turtingiausia, galingiausia kapitalistinė šalis pasaulyje. To nė valandėlei nereikia pamiršti.

Bet tai toli gražu dar nereikia, kad šita penkiasdešimtų metų epocha pačiose Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo ramaus gyvenimo ir be pertraukos turtėjimo epocha. Kaip tik šiuo laikotarpiu mes buvome liudininkai pačių giliausių Amerikos kapitalistinės ekonomikos sukrėtimų. Niekur kitur taip ryškiai nebuvo patvirtinti Markso ir Engelso "Komunistų manifeste" paskelbtieji dėsniai apie periodines krizes kaip pas mus šiuo laikotarpiu.

"Laisvė" faktinai ir gimė pradžioje didžiulės ekonominės krizės, per kurią keletas milijonų darbininkų buvo išmesti iš darbo į skurdo ir alkio jūrą ir kuri baigėsi tiktai Amerikos kapitalui išitraukus į pasaulinį karą 1917 m. Bet pati didžiausia ir baisiausia krizė Amerikos ekonomikoje prasidėjo 1929 metais ir vėl baigėsi tiktai su Amerikos išitraukimu į Antrąjį pasaulinį karą 1940 m. Apie aštuoniolika milijonų darbininkų buvo išmesta iš darbo. Milijonams bedarbių šeimų į akis žiūrėjo bado žvėris. Iš tikrųjų mūsų visuomenė "staiga pasijuto esanti nukelta atgal į laikiną barbarybės padėtį, rodos, lyg bėdas, lyg visuotinis karas būtų atkirtęs jai visas gyvenimo priemones". Kovai prieš alkį komunistų vadovybėje išsiplėtojo po visą kraštą bedarbių tarybos, vyko milžiniškos bedarbių demonstracijos, alkanųjų žygiai į šalies sostinę, į kovą stojo ir alkani veteranai. Visur alkanuosius valdančioji klasė pasitiko žvėriškais puolimais. Taip pat jau labai rimta ekonominė krizė buvo pradėjus reikštis Amerikoje prieš 1950 metus ir vėl tiktai karas Korėjoje laikinai "pagydė" mūsų kapitalistinę ekonomiką. Na, o šiandien mes ir vėl randamiesi jau gana gilaus ekonominio "atoslūgio" sūkuryje, su šešiais ar septyniais milijonais bedarbių. Ir kaip tik šita krizė ugdo vis didėjančią ginklavimąsi ir sudaro naujo karo pavojų.

Kaip tik šiuo laikotarpiu Amerikos dirbantieji išvystė savo didžiausią ryžtą organizuoti į profesines sąjungas ir organizuotomis, vieningomis jėgomis ginti savo reikalus prieš grobikiškąjį kapitalą. Pavyzdžiui,

jeigu 1911 metais mes turėjome tiktai apie pustrėčio milijono dirbančiųjų, organizuotų į profesines sąjungas (darbo unijas), tai šiandien jau turime virš septyniolika milijonų. Tais laikais visiškai buvo neorganizuoti sunkiosios pramonės—plieno, anglies, tekstilės, mašinų gaminimo — darbininkai. Šiandien visose tose pramonėse darbininkai jau tvirtai organizuoti.

Ši epocha nebuvo ramybės epocha ir klasių kovos fronte. Kaip tik šiuo laikotarpiu mes buvome liudininkai pačių skaitlingiausių ir aršiausių streikų—plieno, anglies, tekstilės, automobilių, siuvimo pramonėse. Tose kovose nemažai ir kraujo buvo iš darbininkų pusės pralietas.

Neigi didžioji Spalio Revoliucija Rusijoje 1917 metais praėjo be atgarsių pas mus Amerikoje. Iš Socialistų partijos kairiojo sparno 1919 metais gimė Jungtinių Valstijų Komunistų partija. Komunistams vadovaujant prasidėjo platus bruzdėjimas už industrinį unijizmą—už organizavimą neorganizuotų darbininkų į stambias industrines profesines sąjungas, už pakeitimą smulkių, mažų, silpnų amatinių sąjungų didžiulėmis masinėmis sąjungomis visose sunkiosiose pramonės šakose. Buržuazija išsigando. Rezultatas — Palmerio ablavos, masiniai areštai, piktas persekiojimas sveturgimių amerikiečių. Tikslas—sunaikinti jaunutę revoliucinę partiją. Tais baisaus politinio teroro laikais (1919-1923 m.) ne vienam lietuviui pažangiečiui teko skaudžiai ir asmeniškai nukentėti.

Visa tai dabar jau tik istorija. Kas, žinoma, svarbiausia, tai kad nei mes, nei mūsų laikraštis nebuvo tik pasyvūs tų audrų ir įvykių stebėtojai. Tos visos kovos ir tie visi įvykiai pilnutinai atsispindi "Laisvės" skiltyse. Mūsų laikraštis visuomet žiūrėjo į Amerikos lietuvius kaip į dalį visos Amerikos darbininkijos ir viso pasaulio darbininkijos. Kiekviena mūsų ir mūsų laikraščio diena buvo praleista vienokios ar kitokios formos veikloje, vienokios ar kitokios formos kovoje.

Bet, žinoma, kaip pažangiųjų Amerikos lietuvių laikraštis "Laisvė" visuomet labai daug ir ypatingo dėmesio kreipė į Amerikos lietuvių ir lietuvių tautos reikalus. Jai vi-

sados pirmoje vietoje stovėjo švietimas ir organizavimas lietuvių. Čia mūsų laikraščio vaidmuo buvo milžiniškas. Pavyzdžiui, mūsų didžioji Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, kuri ir šiandien tebėra visos Amerikos pažangiosios visuomenės kūnas ir kraujas, gimė "Laisvės" pastogėje. Šimtai vietinių klubų, draugijų, rėtelių, teatrinių grupių tiesiog laikė "Laisvę" savo organu. Kovoje su klerikalizmu ir buržuaziniu nacionalizmu "Laisvės" vaidmuo buvo nepavalduojamas. Per visą laiką taip į "Laisvę" žiūrėjo ir darbo žmonių priešai.

Nuo pat savo gimimo dienos "Laisvė" giliausiai sielojosi lietuvių tautos likimu ir ateitimi. Ji nuoširdžiai rėmė visas lietuvių tautos, kartu su visomis Rusijos imperijos pavergtomis tautomis, kovą nusikratyti carizmo jungą. Ji rėmė Amerikos pažangiųjų lietuvių teikiamą, aukomis, paramą Lietuvos politiniams kaliniams. Reikia atsiminti, kad beveik be pertraukos Amerikos pažangūs lietuviai tiek caro laikais, tiek buržuazijos viešpatavimo laikais palaikė specialų komitetą ("Kankinių komitetas", "Politiniam kaliniam šelpti komitetas", "Lietuvos Draugų Komitetas" ir tt.) teikimui medžiaginės ir moralinės paramos kovojantiems Lietuvos darbo žmonėms. Šelpimas Lietuvos politinių kalinių visuomet buvo laikomas vienu svarbiausių mūsų judėjimo reikalų. Laisvės skiltyse visuomet surasdavo vietą Lietuvos žmonių atsišaukimai paramos kovoje prieš carizmą bei fašizmą.

Su neapsakomu džiaugsmu mes pasitikome 1939-1940 m. mūsų senosios tėvynės Lietuvos nuvertimą kruvinosios smetoninės diktatūros ir pasiskelbimą tarybine respublika, ir įstojimą į tarybinių tautų šeimą. Teisingai mes supratome, kad tik laimėjimas karo, kad tik tarybinės armijos laimėjimas, tik sutriuškinimas fašizmo, išgelbės ir lietuvių tautą, ir todėl mes nesigailėjome jokių pastangų karui laimėti. Kiek tik mums sąlygos ir jėgos leido, mes rėmėme Raudonosios armijos lietuviškąją diviziją. Įsikūrė platus veiklus Lietuvai Gelbėti ko-

mitetas, kurio veikla ir pastangomis padėti Lietuvai prisikelti iš karo griuvėsių ypač dar ir šiandien didžiuojasi kiekvienas pažangus, susipratęs Amerikos lietuvis. Visose tose Amerikos lietuvių pažangiosios visuomenės pastangose ryšium su lietuvių tautos, Lietuvos darbo liaudies kovomis už laisvę ir šviesesnį rytojų mūsų laikraštis "Laisvė" vaidino labai svarbų vaidmenį.

Čia, žinoma, tegalėjome patiekti tik keletą bruožų iš mūsų laikraščio garbingos penkiasdešimt metų istorijos. Jo kelias nebuvo rožėmis išklotas. Buvo sunkių laikų, baisiai sunkių laikų. Ne kartą atrodė, kad jau suklypsime, būsime reakcijos ir ekonominių sunkumų sutrėkšti. Ne kartą laikraščio personalui teko padirbėti ir be jokio atlyginimo. Tik per didžiausią tiek įstaigos darbininkų, tiek laikraščio skaitytojų nuoširdumą, pasiaukojimą ir dosnumą pavyko "Laisvę" išgelbėti nuo mirties ir per visus penkiasdešimt metų išleisti be mažiausios pertraukos.

Bet mes gyvename ne tik praeitimi, mes galvojame ne vien apie praeitį. Mums kuo labiausiai rūpi ateitis. Nepaisant mūsų ir mūsų skaitytojų jau gana aukšto amžiaus ir nepaisant to, kad kasmet mūsų pažangiečių gretos smarkiai retėja, mes nenustojame vilties, mes tebesiryžtame ateičiai. Tų idėjų, kurias mūsų pažangioji visuomenė ir jos spauda puoselėja, laimėjimas skersai ir išilgai pasaulį yra mūsų neišsemiamas optimizmo šaltinis.

DAINOS ŠAKNYS

Sako, dainos turi būti gilios,
Leist šaknis ir žemėje šakotis,
O kitaip jos bus žmonėms nebylios
Ir širdy kitoj neims lapoti!

Praėjau kelių aš žemėj daugel,
Nemačiau šakas kaip dainos skleidžia.
Mano dainos širdyje užauga
Ir šaknis į ją giliai suleidžia.

VI. Mozūriūnas

GARBINGA 80 METŲ GYVENIMO SUKAKTIS

Žinomas mokslininkas pedagogas LTSR Mokslų akademijos akademikas Kauno Politechnikos instituto organinės chemijos ir technologijos katedros vedėjas profesorius Antanas Purėnas šiemet švenčia 80 metų gimimo ir 40 metų pedagoginio darbo aukštojoje mokykloje sukaktį.

Prof. A. Purėnas yra gimęs valstiečių šeimoje 1881 m. vasario mėn. 16 d. dabartiniame Rokiškio rajone, Tatkonių kaime. Mokytis pradėjo pas kaimo daraktorių, vėliau lankė Liepojos gimnaziją, kurią baigęs 1902 m., įstojo į Tartu Universitetą. Bet

Antanas Purėnas

po poros metų persikėlė į tuometinį Peterburgą ir čia įstojo į Peterburgo Universiteto Fizikos—matematikos fakulteto chemijos skyrių.

Tačiau mokslas Peterburge truko neilgai, tik iki 1905 m. sausio 9 d., t. y. iki Krivinojo sekmadienio, kada Peterburge buvo sušaudyti darbininkai, atėję su peticija prie caro rūmų. Greitai po šio įvykio, sukrėtusio visą Rusijos liaudį, Peterburgo Universitete prasidėjo studentų revoliuciniai susirinkimai, kuriuose buvo nutarta nutraukti studijas, įsijungti į kovą prieš caristinį režimą ir grįžti į universitetą tik tada, kai bus nuverstas caras. Analogiškas rezoliucijas priėmė ir kitų Rusijos aukštųjų mokyklų studentai.

Prasidėjus 1905 metų revoliucijai, dvidešimt ketverių metų jaunuolis su visa jaunatviška energija įsijungė į šios revoliucijos įvykius ir dėl to laikinai nutraukė mokslą. 1908 m. A. Purėnas grįžo į Peterburgo Universitetą, kurį baigė 1910 m.

Dar būdamas gimnazistas, A. Purėnas domėjosi pažangiosiomis idėjomis ir dalyvavo slaptame lavinimosi ratelyje, vėliau, studijuodamas Peterburgo Universitete, dirbo propagandistu socialdemokratiniam judėjime. 1905—1908 metais įsijungia į aktyvią propagandisto — revoliucionieriaus veiklą Vilniuje. V. Kapsuko-Mickevičiaus vadovaujamas, dirbo revoliucinės darbininkų spaudos leidimo bei platinimo darbu. Kaip ir daugelis kitų, jubiliasas neišvengė suėmimo ir carinio kalėjimo.

Baigęs aukštąjį mokslą, A. Purėnas visas savo jėgas ir sugebėjimus skiria pedagoginiam darbui: dėsto chemiją ir prekių mokslą Peterburgo aukštesniojoje komercijos mokykloje, lietuvių pabėgėlių tarpe organizuoja bendrojo lavinimo kursus ir juose dirba lektoriumi. Po Didžiosios Spalio revoliucijos Leningrade dirba Komisariate lietuvių reikalams švietimo skyriaus vedėju, o tarybinei santvarkai įsikūrus šiaurės Lietuvoje, — eina Rokiškio švietimo skyriaus vedėjo pareigas; vėliau iki 1921 metų dirba Rokiškio gimnazijos direktoriumi. Nuo 1921 m. pradeda dėstyti chemiją inteligentijos jėgomis Kaune suorganizuotuose Aukštuosiuose kursuose, kurie 1922 metais perorganizuojami į Lietuvos Universitetą. Čia A. Purėnui suteikiama docento vardas ir pavedama Gamtos—matematikos fakultete vadovauti organinės chemijos katedrai, o kiek vėliau jis išrenkamas ekstraordinariu profesoriumi.

Prof. A. Purėnas yra vienas Lietuvos aukštosios mokyklos steigimo iniciatoriu. Prieš 40 metų pradėjęs savo mokslinę-pedagoginę veiklą Aukštuosiuose kursuose, ilgus metus ją tęsė Kauno Universitete, o pastarąjį reorganizavus, — sėkmingai darbuojasi Kauno Politechnikos institute.

Greta mokslinio-pedagoginio darbo ir vadovavimo organinės chemijos katedrai jubiliatui teko nemaža laiko skirti ir administracinėms pareigoms. Jis yra ėjęs fakulteto sekretoriaus, universiteto sekretoriaus, prorektorius, o nuo 1940 m., tarybinės santvarkos metais,—Kauno Universiteto rektorius pareigas. Jis vadovavo universitetui kaip tik pačiu svarbiausiu laikotarpiu — kai 1940 m. universitetas buvo reformuojamas, žymi jo personalo ir mokomojo inventoriaus dalis buvo perkeliama į Vilniaus Universitetą. Tuo metu į Vilnių buvo perkeltas taip pat Gamtos—matematikos fakultetas, ir prof. A. Purėnui teko vėl iš naujo kurti organinės chemijos katedrą prie Technologijos fakulteto. Nuo 1944 metų sunkiais pokario metais jis vadovauja, atkuriant hitlerininkų uždarytą ir išgrobta universitetą.

Ypatingai aukštai vertinama prof. A. Purėno pedagoginė veikla. Jo mokinių tarpe rasime akademikų, profesorių, nemažą būrį docentų ir mokslinių bendradarbių. Jo paruošti inžinieriai pastaruoju metu vadovauja atsakingiausiems mūsų respublikos statybinių medžiagų, lengvosios chemijos bei maisto pramonės barams. Jie visi su pagarba atsiliepia apie profesoriaus skaitytas paskaitas. Ilgus metus su meile atliekamas pedagoginis darbas, susietas su įgimtu talentu, išugdė prof. A. Purėną — vieną geriausių mūsų aukštosios mokyklos dėstytojų. Puiki dėstymo metodika, aiškūs, suprantami išsireiškimai, trumpas dėsnių formulavimas profesoriaus dėstomą organinę chemiją daro įdomią, mėgstamą ir gerai įsisavinamą.

Nemaža nuopelnu prof. A. Purėnas turi kaip mokslininkas. Pastaruoju metu jis daug dirbo biologiškai aktyvių medžiagų sintezės srityje. Svarbesnieji jo darbai, kaip "Aromatinių chloretilaminų eilės citostatinės medžiagos" bei darbai B-amino rūgščių sintezės srityje turi didelės reikšmės, vystant biologiškai aktyvių medžiagų sintezę. Eilė darbų skirta mūsų pramonei, pavyzdžiui, "Pieno riebalų fizinių-cheminių konstantų kitimas", "Riebalų lyginamojo svorio stabi-

lumo nustatymas", "Pieno kokybės įtaka sūrių gamyboje" ir kt.

Jam tiesiogiai vadovaujant, tik tarybinės santvarkos metais paruošta ir apginta 10 kandidatinių disertacijų. Pastaruoju metu, jo vadovaujami, ruošia kandidatines disertacijas trys Kauno Politechnikos instituto Technologijos fakulteto personalo nariai ir keturi inžinieriai, dirbantieji gamyboje.

Profesorius A. Purėnas yra lietuviškosios cheminės terminologijos kūrėjas. Jis vienas pirmųjų ėmė rūpintis lietuviška mokslinė spauda. Pirmieji chemijos vadovėliai (534 psl. apimties) — tai jo vertimai į lietuvių kalbą; išspausdinta visa eilė jo parašytų mokslo-populiarizacijos straipsnių (430 psl. apimties). Ilgą laiką profesorius redagavo Gamtos—matematikos fakulteto darbus, kurių tuo metu išleista 10 tomų; jis yra suredagavęs visą eilę mūsų respublikoje išleistų knygų.

Prof. A. Purėnas visada buvo pažangiųjų idėjų skleidėjas, žinomas ateistas, aktyviai dalyvavo spaudoje, rašydamas visuomeninio-politinio pobūdžio klausimais, skaitė pranešimus.

Tarybinė vyriausybė labai aukštai vertina prof. A. Purėno veiklą ir yra jį apdovanojusi Darbo Raudonosios Vėliavos ordinu, medaliu "Už šaunų darbą Didžiojo Tėvynės karo metu 1941—1944 m." Jubiliatui suteiktas Lietuvos TSR Nusipelnusio mokslo veikėjo vardas, jis daug kartų apdovanotas LTSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo Garbės raštais.

Ir dabar garbingas jubiliatas yra darbingas ir kupinas kūrybinių minčių. Pastaruoju metu profesorius daug dirba prie jau seniai užsibrėžto darbo — ruošia išsamų organinės chemijos vadovėlį aukštosioms mokykloms. Palinkėjime jubiliatui dar daug žvalių metų jo kūrybinėje veikloje ir tikėkimės, kad jis ne tik užbaigs ir išleis organinės chemijos vadovėlį, kurio taip nekantariai laukia mūsų respublikos chemikai, bet ir pradžiugins mus kitais savo kūrybos vaisiais.

Iš "Mokslas ir technika"

L. Prūseika: jo gyvenimas ir veikla

R. MIZARA

Abejoju, ar rasis bent vienas JAV lietuvis, kuris nebūtų girdėjęs Leoną Prūseiką sakant kalbą, kuris nebūtų skaitęs jo raštų arba nebūtų bent kiek apie jį sužinojęs iš kitų žmonių lūpų. Kitaip yra jo gimtajame krašte, iš kur jis emigravo prieš 46 metus. Tik pastaruoju laiku Tarybų Lietuvos spaudoje pasirodė apie jį straipsnių ryšium su jo knygos „Atsiminimai ir dabartis“ išėjimu iš spaudos.

Albertas Vabalas (Leonas Prūseika) gimė 1887 m. lapkričio 10 d. Daugėlaičių kaime, Virbalio valsčiuje (dabar Kybartų rajonas). Jo tėvai — Juozas ir Marijona Vabalai buvo pasiturį ūkininkai ir gan pažangūs, žemės ūkį tvarkė moderniškai. Vincas Kudirka ši ūkį aprašė savo redaguojamame „Varpe“, statydamas pavyzdžiu kitiems. Kai Albertas buvo septynerių metų amžiaus, mirė jo motina ir tėvas vedė kitą. „Mano pamotė, — sako jis, — buvo man labai gera — man ir trims seserims: Onai, Konstancijai ir Elenai“. Alberto tėvas 1905 metais buvo įstojęs į socialdemokratų partiją, bet 1907 metais iš jos pasitraukė. Jo dėdė, Baltrus Vabalas, buvo gydytojas — mokėsi Varšuvos universitete kartu su Vincu Kudirka.

Baigęs pradinę mokyklą (Virbalyje ir Kybartuose), Albertas įstojo į Liepojos gimnaziją, kurią baigė 1907 metais. Būdamas gimnazistu, jis pradėjo rašyti spaudai: pirmieji jo straipsniai tilpo „Lietuvos žiniose“ 1904—1905 metais. 1907 m. įstojo į Peterburgo universitetą — teisių fakultetan. Reikėjo dar dvejų metų mokslui baigti, bet 1909 m. rudenį buvo areštuotas. Tuomet jau jis buvo socialdemokratas. (Socialdemokratų partijai priklausė nuo 1906 metų). Apie savo areštą, gyvenimą kalėjime, tremimą ir iš tremties pabėgimą jis rašo savo Atsiminimų knygoje, bet labai šykščiai, ir dėl to pas mus jis buvo kritikuotas. Vykdamas į Ameriką, kad sumaišytų cariniams bei kaizeriniams žandarams pėdas, jis pa-

sivadino **Leonu Prūseika**, savo motinos mergautine pavarde. Ir nuo to laiko jis tik tokia pavarde tėra pas mus žinomas, ta pavarde jis gyvena ir raštus pasirašo.

Pabėgęs iš Sibiro, kur jis buvo carinės valdžios pasiūstas visam amžiui, Leonas Prūseika į Ameriką atvyko 1911 metų pabaigoj. Jis tuomet buvo 24 m. amžiaus vyras — pačiame gajume, pilnas energijos ir ryžto žmogus, Peterburgo universiteto studentas. Atvyko jis į Bostono priemiestį, Saut Bostoną, kur tuomet ėjo du lietuviški socialistinės pakraipos laikraščiai, „Keleivis“ ir „Laisvė“. Kaip šiuo metu, taip ir prieš 46 metus, Saut Bostone gyventojų daugumą sudarė airiai ir lietuviai. Airiai, kurių didelė dauguma buvo katalikų kunių įtakoje, buvo tuo laimingesni, kad jie atsivežė anglų kalbą. Dėl to jie „iš aukšto“ žiūrėjo į tuos, kurie angliškai kalbėti nemokėjo; kartais juos išjuokdavo, gatvėse apstumdydavo ir apkuldavo. Būdami patys tamsūs, jie neapkentė susipratusių darbininkų; pakurstyti dvasininkijos, jie bandydavo užpulti ir socialistų mitingus.

Lietuvių imigrantų būklė buvo labai varginga, sunki, tačiau jų vis daugiau ir daugiau važiavo į šią šalį. Sunkus gyvenimas, skurdas daugumą jų vijo iš gimtojo krašto laimės ieškoti Amerikoje.

Tirščiausia lietuvių imigracija į JAV buvo 1907—1913 metais. Valdiniai duomenys sako, kad 1907 m. Amerikon atvyko daugiau kaip dvidešimt penki tūkstančiai lietuvių, o 1913 m. — daugiau kaip dvidešimt keturi tūkstančiai. Tie skaičiai galėjo būti ir didesni, kadangi kai kurie lietuviai, įvažiuodami Amerikon, vadinosi rusais arba lenkais. (Tik 1899 metais Amerikos Imigracijos departamentas pradėjo atvykstančius lietuvius užrašyti lietuviais; prieš tai juos rašydavo lenkais arba rusais).

Tie patys valdiniai duomenys skelbia, kad 1907 m. atvykusių žmonių tarpe buvo daugiau kaip keturi tūkstančiai visiškų beraš-

čių, o 1913 m. analfabetų buvo daugiau kaip dešimt tūkstančių.

Dauguma imigrantų nemokėjo jokio amato — buvo visiškai „žali“ žmonės, atvykę tuščiomis kišenėmis, dažnai apdriskę ir jiems pirmiausia rūpėjo: kur gauti kokį nors darbelį, kad galėtų šiaip taip pramisti ir turėtų pastogę.

Tiesa, nors silpna, bet jau gyvavo Lietuvių Socialistų Sąjunga, veikė lietuviškos parapijos, kai kur buvo įsikūrusios savišalpos draugijos ir net liaudiški chorai bei scenos mėgėjų rateliai. Parapijoms, dvasininkijai buvo lengva pasigauti naujai atvykstančius: nereikėjo, kad jie mokėtų skaityti bei rašyti — užteko, jei mokėjo poterius, o poterius, gerai ar prastai, jie mokėjo dar Lietuvoje; dauguma naujų imigrantų juk buvo tikintys žmonės. Sunkiau buvo naujus imigrantus įtraukti į politinį bei kultūrinį veikimą, užsakyti jiems socialistinius laikraščius. Jie, pirmiausia, rūpinosi darbu, kasdienišku gyvenimu. Įtraukti į bent kokį kultūrinį darbą net ir mokerčius skaityti bei rašyti nebuvo lengva, nes tai, kas buvo veikiamą ne bažnytinėse svetainėse, kunigų buvo apskelbta bedieviška, velniška. Žmonėms šviesti, jiems organizuoti reikėjo labiau išsilavinusių, daugiau už juos žinančių, atsidavusių, pasišventusių veikėjų, kurie liaudį šviestų ir organizuotų.

Jau tuomet buvo kovojama tarp klerikalų ir pažangiųjų dėl žmonių sąmonės. Klerikalai kiek įgalėdami spiaudė, niekino socialistus, bauriojo 1905—1907 metų revoliuciją Rusijoje, žmogžudžiais ir velniais apšaukė tuos, kurie pranašavo, kad netrukus Rusijoje ir Lietuvoje kils kita revoliucija, nušluosianti carizmą ir kapitalizmą, ir kursianti socialistinę santvarką. LSS, jos organas „Kova“ ir kita socialistinė spauda sudarė vieną frontą, klerikalai — kitą. Socialistams trūko gerai pralavintų, ne savanaudiškų darbuotojų, mokerčių dalykus aiškinti, sugebančių prie žmonių prieiti, su jais palaikyti nuolatinį ryšį, kad galėtų vis daugiau žmonių ištraukti iš klerikalizmo balos — ir juos apšviesti.

Leonas Prūseika ir buvo vienas tokių veikėjų: gabus kalbų sakytojas, talentingas žurnalistas, mėgėjas eiti pas žmones.

Gerokai apsidairęs, 1912 m. pradžioje L. Prūseika pradėjo dirbti „Laisvės“ redakcijoje, kurią tuomet redagavo A. Montvidas. Turinio atžvilgiu laikraštis buvo silpnas, silpna buvo ir jo medžiaginė būklė. „Laisvė“ buvo įsteigę šeši jauni vyrai, mažai teturėdami dolerių. O „Keleivio“ pašonėje įsikūrusi „Laisvė“ turėjo būti įdomesnė, patrauklesnė, jei norėjo pralenkti savo oponentą. L. Prūseikai pradėjus dirbti redakcijoje, laikraštis tuojau pasidarė įdomesnis, gilesnis ir socialistiškesnis. Susilaukė jis daugiau bendradarbių, daugiausiai iš pačių darbininkų eilių. Kai netrukus A. Montvidas iš redaktoriaus vietos pasitraukė, L. Prūseika tapo redaktorium, savo padėjėju pasikviesdamas Vincą Paukštį-Čibirą, 1905—1907 metų revoliucijos dalyvį, jau patyrusį revoliucionierių, pabėgusių nuo carinio kalėjimo.

„Laisvė“ turinio atžvilgiu gerokai pakilo, vis daugiau darbininkų traukėsi nuo „Keleivio“ prie jos. Tačiau tos pačios pakraippos dviem laikraščiam Saut Bostone dirva buvo per siaura. Kadangi nei Chicagoje, nei Brukljne tuomet nebuvo jokio socialistinio lietuviško laikraščio, nors tuose miestuose lietuvių kolonijos buvo daug didesnės nei Bostone, tai ir buvo nutarta „Laisvę“ kelti į Brukllyną. Čia buvo suorganizuotas laikraščiu leisti kooperatyvas, kurio akcininkais tapo daugelis lietuvių darbininkų; jų šiandien esama apie 2000. Kai į Ameriką atvyko V. Kapsukas, jis netrukus tapo šio kooperatyvo nariu, Brukljne „Laisvei“ buvo padėti daug tvirtesni pagrindai.

Spauda yra milžiniškas įrankis darbininkams šviesti ir organizuoti. Bet vien tik jos — neužtenka. Norint ryškiau ir greičiau juos apšviesti ir įtraukti į politinę darbininkų organizaciją bei į kultūrinę draugijas, reikia eiti pas darbininkus su gyvu žodžiu. Tenka kviesti juos į mitingus ir ten kalbėti, aiškinti, agituoti. L. Prūseika tam labai tiko ir jis turėjo noro keliauti iš miesto į miestą, kai tik buvo reikalo. Kalbėtojas-oratorius jis buvo talentingas, vienas iš geriausių Amerikos lietuvių tarpe. Ir jis dažnai vyko į lietuvių kolonijas, apeliavo į juos gyvu žodžiu, ragino mokyti,

šviestis, remti darbinikišką spaudą, stoti į LSS.

LSS kuopos dygo viena po kitos; kai kurios buvo mažytės, tik iš keletos narių, bet ilgainiui vis didėjo. Ten, kur tokios kuopos buvo, Prūseika rašė joms laiškus, prašydama sušaukti mitingus, suruošti jam prakalbas; kur nebuvo galima didesnio mitingo sušaukti, tesusirenka keli bei keliolika darbininkų — jis jiems kai ko svarbaus turįs pasakyti. Rašė jis ir pavieniams asmenims ten, kur nebuvo jokios organizuotos grupės, ragindamas sušaukti labiau prasiplėšusių akis darbininkų pasitarimus, kad būtų galima įkurti socialistų kuopele, aplink kurią sukūsti kultūrinis ir politinis vietas lietuvių veikimas.

Jis nesidrovėjo, jis skaitė tai savo pareiga, prašyti iš žmonių aukų spaudai, žinoma, pirmiausia "Laisvei" palaikyti. Kiekviena savo išvyka jis parveždavo laikraščiu prenumeratų, aukų; surasdavo jis ir žmonių, pasižadėjusių laikraščiu korespondencijų parašyti.

Galima drąsiai sakyti, kad nėra Amerikoje tos lietuvių kolonijos, kurios nors kartą L. Prūseika nebūtų aplankęs, nebūtų sakęs kalbos. O didesnėse lietuvių kolonijose jis buvo po daug daug kartų.

Rodosi, dar Škotijoje būdamas V. Kapuskas išskėlė sumanymą, ar nevertėtų JAV įkurti kultūrinę-apšvietos organizaciją, kuri leistų marksistinę literatūrą. L. Prūseika buvo tokios organizacijos įsteigėjas. 1915 metais jis su kitais veikėjais pradėjo organizuoti Amerikos Lietuvių Literatūros Draugiją. Kaip tos organizacijos pirmininkas, L. Prūseika, daug pastangų padėjo jos kuopoms įvairiuose miestuose organizuoti. Iš karto LSS vadovai šios draugijos atžvilgiu buvo skeptiški, manydami, esą ALDLD pakenks LSS. Bet tuojau pamatė, kad jie klydo: nauja kultūrinė organizacija ne tik socialistiniam, o vėliau komunistiniam, judėjimui ne tik nepakenkė, bet daug padėjo. Kai 1916 metais Amerikon atvyko V. Kapuskas, jis taipgi tapo ALDLD nariu.

Ilgainiui Draugija tapo masine; jos kuopų tinklas aprėpė visas JAV. Savo laiku ALDLD turėjo daugiau kaip 6000 narių. Šiandien, tiesa, narių skaičius daug mažes-

nis, bet kuopos veikia nuo Atlanto iki Ramiojo vandenyno. Pažangiajame lietuvių darbininkų judėjime Amerikoje ALDLD sudaro ašį. Draugija tebeleidžia knygas ir duoda jas nariams nemokamai. Iš viso ligi šiol Literatūros Draugija išleido 63 knygas; kai kurių tiražas seniau siekė iki 6000 egz. ir daugiau. Nuo 1934 metų Draugija leidžia savo nariams bertaininį (3 mėnesių) žurnalą "Šviessa". ALDLD organizuoti, plėsti, auklėti reikėjo nemaža jėgų. L. Prūseika buvo vienas tų, kurie nesigailėjo jai triūso, nesigailėjo pastangų.

* * *

Kaip daugelis jaunų gabių žmonių, taip ir L. Prūseika kadaise bandė rašyti ir grožinės literatūros kūrinis. Parašė jis eilėraščių ir vis svajojo sukurti nors vieną apysaką-romaną. Eilėraščius jis rašė — dar prieš pirmą pasaulinį karą **Don Alberto** slapyvardžiu. 1912 m. pradžioje L. Prūseika išvertė į lietuvių kalbą M. J. Lermontovo poemą "Slaptingasis laivas" (išspausdinta 1912 m., "Laisvės" Nr. 3).

1913 m. Brukljne vyko didžiulis rūbsiuvių streikas, kuriame dalyvavo ir šimtai lietuvių darbininkų. Daugelio jų buvo pirmas susidūrimas kovos arenoje su streiklaužiais ir su policija, pastatyta ginti streiklaužius ir samdytojų interesus. Buvo daug darbininkų areštuota, teista ir kitaip persekiota. Moterys streikininkės, teismo nubaus tos už tai, kad mušėsi su streiklaužiais, atsisakė pinigine bausmę sumokėti — jos ryžosi geriau eiti į kalėjimą. Nubaustųjų tarpe buvo ir lietuvių darbininkų. Don Albertas joms paskyrė tokį neilgą eilėrašį:

Brangiosios sesutės, mes linkime jums
Laimėti pradėtąją kovą.
Teisybė ir meilė, ir šventas narsumas
Lai bus jums kovoju už vadovą.

Tarp skurdo ir vargo juodosios nakties
Jūs užžiebėt švyturį laimės;
Ugningas drąsumas jaunosios širdies
Nemoka suklupti iš baimės.

Pašiepdamas tolerinius patriotus, idealizuojančius būsimąją "laisvą" buržuazinę Lietuvą, Don Albertas 1913 m. jiems taip atkirto:

Myliu aš savo brangiausią tautą,
Bet tik ne vyžą ir tik ne autą,
Ir ne davatkos šventą rožančių,
Ir ne kazioną kazokų kančių.

Jeigu naktuzės tamsoj giliausioj
Žiburėlį nors ir menkiausia
Akia išvysit, kaip savo viltį,
Širdis džiaugsmingai galės prabilti.

Žodis teisybės, šviesos žiupsnelis —
Žiūrėk: nušvito vargšo namelis.
Jau jam ne šmėklos grabų vaidinas,
Protas jau saule skaisčia gaivinas.

Kova ir laimė jau jį vilioja,
Susipratimas jį apginkluoja.
Ir iš artojo gimsta galiūnas, —
Dėl šio pasaulio keršto perkūnas.

Bet ten, kur dunkso dvarponių rūmai,
Ar kur gyvena mokslo keikūnai,
Ir aukso kryžius liepia vergauti —
Tenai aš kniūpščias neisiu maldauti...

Laikraštis ir organizacinis-propagandinis darbas neleido L. Prūseikai parašyti ne tik romano, bet ir daug eilėraščių. Jo plunksna buvo nukreipta į publicistiką, į žurnalizmą. L. Prūseika — pirmaeilis žurnalistas, su ypatingu rašymo stiliumi, su kandžiu žodžiu priešui, mielu — draugui. Jis yra parašęs tūkstančius išsimėčiusių po pageltusius laikraštį puslapius straipsnių. Rinktiniai jo straipsniai sudarytų ne vieną, bet kelias storas, įdomias ir naudingas knygas.

Kai prasidėjo pirmasis pasaulinis karas, kai 1917 metais ir Amerika į jį įsivėlė, Leonui teko pasitraukti iš atsakingojo "Laisvės" redaktoriaus vietos, paliekant ją V. Paukščiui-Čibirui. Kurį laiką jis buvo pasitraukęs net iš organizacinio darbo. Bet rašyti "Laisvei" Prūseika nesiliovė. Jo straipsniai, smerkiantieji imperialistinį karą, nuolat buvo spausdinami "Laisvėje".

Niujorke ėjo rusų kalba kairiųjų socialistų dienraštis "Novij Mir". Tuoju po karo leidėjai prašė Leono, kad jis padėtų jiems laikraštį redaguoti, nes kai kurie gabesnieji rusai žurnalistai buvo grįžę į Tarybų Rusiją. Dar ir šiandien, sutikęs senesnio amžiaus pažangų rusą, išgirsi: "Kur dabar yra tasai talentingasis lietuvių laikraštinkas, Nemenov, davęs tiek puikių straips-

nių tuometiniam mūsų dienraščiui?.."

Naujai įsikūrusi rūbsiuvių unija (**Amalgamated Clothing Workers of America**) pradėjo leisti laikraštius toms tautinėms grupėms, kurios sudarė didesnę skaičių unionistų. Kadangi lietuvių rūbsiuvių unijai priklausė keletas tūkstančių, tai 1919 m. buvo pradėtas ir jiems leisti lietuvių kalba dukart mėnesinis laikraštis "Darbas". Iš pradžių jį redagavo A. Bimba, o kai jis pasitraukė, buvo paskirtas redaktorium asmuo, kuriam rūpėjo puldinėti Tarybų Sąjungą ir komunistus. Rūbsiuvių unija tuomet buvo kovinga. Jos vadovybė stėjo už tai, kad Amerika pripažintų tarybinę vyriausybę, kad pradėtų su Tarybų Sąjunga prekybą. Lietuviai unijistai, matydami, kaip "Darbo" redaktorius nesiskaito su centrine unijos vadovybe, pradėjo siųsti rezoliucijas į unijos centrą, reikalaujanti, kad menševikiškas redaktorius būtų pašalintas ir jo vieton pastatytas kitas, geresnis. Netrukus jų balsas buvo išklaustas. L. Prūseika buvo pakviestas dirbti "Darbo" redaktorium.

Redaguodamas "Darbą", Prūseika turėjo daugiau laiko, nes laikraštis buvo nedidelis ir tik pusmėnesinis. Atliekamu nuo redakcinio darbo laiku jis rašinėdavo "Laisvei", o, be to, rašė knygą.

Kai "Vilnis" pradėjo eiti dienraščiu, čikagiečiai prašė ir reikalavo, kad L. Prūseika pasitrauktų iš "Darbo" ir imtųsi redaguoti "Vilnį". Netrukus jis tai ir padarė, persikeldamas gyventi į Čikagą.

Pažangiajame Amerikos lietuvių darbininkų judėjime buvo atsitikę du skaudūs, sakyčiau, tragiški, įvykiai, du skilimai, nemaža padarę žalos judėjimui. 1921—1923 m. buvo atskilęs t. v. "ekstra kairysis" sparnas, pradėjęs leisti savo laikraštį ir kurti organizaciją. O 1931—1936 m. buvo atskilusį kita grupė-frakcija, vadinama "skloka". Su šia grupe buvo ir L. Prūseika, redagavęs jos neilgai teėjusį savaitraštį "Naujoji gadynė". Tuomet jis ir vėl buvo atsikėlęs gyventi į Niujorką.

Negalima sakyti, kad abidvi tos opozicijos atsirado tik dėl to, kad buvo "negeri žmonės", kurie norėjo blogo judėjimui. Abidvi atskilusios frakcijos bei grupės at-

sirado ir dėl to, kad ne viskas buvo korektiška ir "pozicijoje", centruose, bet apie tai ne čia vieta kalbėti.

L. Prūseika su visais ištikimais darbininkų judėjimui draugais sugrįžo 1936 m. ir per daugiau kaip dvidešimt metų ištikimai jame dirba. Baloje pasiliko tie, kuriems marksizmas-leninizmas "pabodo", kurie socializmui iš tikrųjų niekad nepritarė. Kai kurie jų dabar tapo makartistais, išdavikais. Pats L. Prūseika, prisiminęs tai, kas buvo, sako:

"Tą laikotarpį aš turiu nurašyti, kaip neigiamą laikotarpį, kaip minusą. Praslinko daugiau kaip dvidešimt metų nuo to laiko, kai aš ir šimtai kitų draugų atsimetėme nuo sklokos-opozicijos, o tie, kurie liko su Stilsonais ir Strazdais, prisiplakė prie menševikų ir ilgainiui virto kraštutiniais raudonėdžiais, makartistais... Didžiuma lietuvių opozicionierių visuomet jautė, kad ginčas su laisviečiais ir vilniečiais yra tik laikinas ginčas ir kad jis baigsis susitarimu ir grįžimu į senas išmėgintas kovos pozicijas...

1936 metų vasarą aš jau dirbau prie "Vilnies", kuo gražiausioj santaikoj su visu štabu. Ir Kuodis, ir Senas Vincas, ir švenčioniškis, ir daugelis kitų gerai suprato, ką reiškia vienybė ir naujos pareigos".

L. Prūseikos ryšiai su V. Kapsuku buvo geri, draugiški nuo 1909 metų, kai jiedu buvo Suvalkų kalėjime. Būdamas Amerikoje, V. Kapsukas daug kuo prisidėjo prie Leono (panašiai kaip ir mūs visų) pasukimo į teisingesnes pozicijas. Gyvendamas Tarybų Sąjungoje, V. Kapsukas dažnai Prūseikai rašė laiškus, informuodamas apie padėtį LKP ir teikdamas draugiškų pastabų amerikiečiams. Bet kai atsirado "skloka", aišku, tarp judviejų ryšiai nutrūko ir V. Kapsukas aštriai L. Prūseiką kritikavo. Kai šiuos žodžius rašantysis buvo Maskvoje ir kalbėjosi su V. Kapsuku, jis darė pastabų ir mums, kurie buvome "pozicijoje", sakydamas, kad mes kovoje prieš "sklokinikus" per daug vartojame aštrių asmeninių užsiuolimų, o per mažai principinių faktų.

L. Prūseika yra eilės knygų autorius. Pirmojo pasaulinio karo metu jis parašė "Karolis Marksas ir jo gadynė". Knyga supa-

žindina skaitytoją su mokslinio socializmo tėvu, jo gyvenimu ir mokslu. Apie tą patį laiką jis išvertė iš anglų kalbos stambų Moriso Hilkvito (Morris Hilquito) veikalą "Socializmo istorija Jungtinėse Valstijose". Netrukus po to išvertė iš rusų kalbos V. M. Fričės "Vakarų Europos literatūros istoriją", taipgi išvertė iš anglų kalbos anglų publicisto Artūro Ransemo knygą apie Tarybų Rusiją — "Rusija 1919 metais". O 1925—1926 m. parašė stambią knygą "Karų ir revoliucijų gadynė". Vėliau — "Vytautas mažasis". Parašė jis eilę brošiūrų bėgamaisiais klausimais, pav., 1940 metais — "Teisybė apie Lietuvą". Vėliausias jo veikalas — "Atsiminimai ir dabartis". Šis veikalas, žinoma, nėra istorija, tik istoriniai bruožai, apibūdinantieji beveik 50 metų laikotarpio svarbesnius įvykius.

(Pastaba: straipsnis rašytas 1957 m.—Red.)

Aš nesijaučiu viena

Daina ir pasaka mane nuo lopšio lydi,
Ir niekur aš nesijaučiu viena.
Paparčio žiedu mano laimė žydi,
O mano skausmą užsupa daina.

Aš saugau turtą, suneštą po lašą,
Su juo aš niekur skirtis negaliu,
Kasdien jį motina į mažą širdį nešė,
Kaip neša bitės medų iš gėlių.

Ir niekam nieko aš nebepavydžiu.
Tur būt, perdaug turtinga jau esu:
Man davė motina šilkinį paukščio skrydį
Ir baltą laivą debesų.

Balti laivai ir tolimos kelionės.
Ir aš visur gerų draugų būry,
Nes moku aš mylėt medžius kaip žmones,
Kalbėt su paukščiais miško vidury.

Tai tikras turtas, pats didžiausias turtas.
Jį dalinu visiems — nesigailiu.
Bet jis nemažta — auga: jis užburtas.
Todėl prarast jo niekad negaliu.

Daina ir pasaka mane nuo lopšio lydi.
Ir niekur aš nesijaučiu viena.
Paparčio žiedu mano laimė žydi,
O mano skausmą užsupa daina.

Dalia Urnevičiūtė

Kalendoriai ir jų įdomi ilga istorija

K. STANISLOVAITIENĖ

Kalendorius mums toks priimtas, paprastas dalykas, kad apie jį nei nepamislįjam. Bet jo istorija ilga. Nuo pat priešistorinių laikų žmogus, gyvendamas vidurinėje žemės juostoje, jautė keturius klimato pasikeitimus — pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą. Taipgi matė, kad saulė užteka ir nusileidžia, kad mėnulis auga ir nyksta, ir kad viskas reguliariai įvyksta. Primityviui žmogui, gyvenant urvuose, mintant žvėriena, tiek ir užteko.

Bet kai žmonės pasiekė aukštesnį civilizacijos laipsnį, pradėjo sėti javus ir auginti gyvulius ir palaikyti pastovias gyvenvietes, jiems jau reikėjo skaičiuoti laiką. Reikėjo jam žinoti, kada sėti javus, kada piauoti, ir t.t. Nežinant astronomijos, lengviausias būdas buvo skaičiuoti mėnulio kaitaliojimus. Dažinojo, kad per devynius mėnulio pasikeitimus kūdikis gimtų. Berniukas, matęs 10 pavasarių, skaitėsi 10 metų amžiaus. Dar mano laikais iš Lietuvos atvykę imigrantai prieš Pirmąjį pasaulinį karą nežinodavo savo tikro gimtadienio, bet sakydavo: "Gimiau per bulbakasį," arba, "Per rugiapūtę." To užteko agrikultūrinei kultūrai, bet einant į industriją, į komerciją, reikėjo aiškesnių datų.

Jau prieš 4000 metų Babilonai ir Assyrai turėjo kalendorius, paremtus mėnulio keitimusi. Senovės Hebrajai rėmėsi ne vien mėnuliu, bet ir saulės eiga. Tais laikais nežinojo, kad žemė apie saulę sukasi, bet manė, kad žemė stovi, o mėnulis ir saulė abu apie žemę sukasi. Pagal jų kalendorių, dabar jau 5721 metai.

Musulmonai arba Mahometonai skaitliuoja metus nuo Mahometo pabėgimo iš Mekos į Mediną, kas įvyko 622 metuose jau mūsų eros.

Vakariniame žemės puskamuolyje, Amerikose, Maya ir Aztek tautos išvystė savotiškus, gana akuratus kalendorius. Maya tauta, centrinėje Amerikoje, buvo aukščiau išsivysčiusi matematikoje, bet mums geriau žinomas

Aztekų kalendorius. Originalas to kalendoriaus išstatytas Meksikos sostinėje, muziejuje. Tai yra plokštė akmenis 3-jų pėdų storio ir 12 pėdų pločio, apvalus, ir ant jo iškaltas kalendorius į rundą. Nors jie neturėjo jokio kontakto su rytiniu puskamuoliu žemės (Europa, Azija, Afrika), jie vistiek savotišką akurataus kalendorių turėjo.

Pirmieji kalendoriai, paremti mėnulio kaitaliojimusi, negalėjo būti teisingi, nes mėnulis ima 29 dienas, 12 valandų ir 44 minutes apsiskuti apie žemę. Tokie metai, remiantis mėnuliu, sudaro tik 354 dienas per metus, o saule remiantys kalendoriai rodo 365 dienas su 6 valandomis. Tokiu būdu mėnulio kalendorius atsilieka arti 11 dienų kas metas nuo tikrojo pagal saulę ir klimato sezonus. Per 7 metus kovo mėnesio 21 diena gali atsirasti sausio mėnesį.

Taip ir įvyko Juliaus Cesaro laikais, nes romėnai sekė mėnulio kalendorių. Julius Cezaras, matydamas, kad kovo 21, kuri turi būti pavasarinės ekvinokcijos data (lygi naktis ir diena), randasi jau viduržiemyje, kreipėsi pas egiptėnų mokslinčių ir astronomą Aleksandrijoj, kad jis išrištų šitą problemą. Astronomas Sosigenes kalendorių pataisė ir Cesaro garbei įterpė mėnesį Juliaus vardu (July). Po Juliaus Cesaro nužudymo, Augustas Cezaras, jo įpėdinis, pavadino mėnesį, po Liepai, Augustu — jo paties vardu. Sosigenes taipgi išskaičiavo, kad dėl to, kad metai susideda iš 365 dienų su ketvirtadaliu, prisieis dadėti po vieną dieną kas ketvirtį metai, kad susilygintų su saulės bėga. Tie likosi keliamaisiais metais (Leap year). Tas pats astronomas taipgi nustatė, kad sausio pirma diena skaitysis Naujų Metų diena. Ir tokiu būdu atsirado "Julijono kalendorius, kurio mes nebevertojame.

Per šimtus metų Sosigeno kalendorius tarnavo gana gerai, bet jis buvo dar klaidingas todėl, kad iš tikrųjų metai ilgesni, negu $365\frac{1}{2}$ dienas per 11 minučių ir 14 se-

kundžių. Po 500 metų pasirodė, kad kalendorius atsiliko nuo saulės eigos. Tais metais, kuomet Kolumbus išplaukė ieškoti Indijos ir atrado Ameriką, kalendorius buvo atsilikęs nuo saulės kalendoriaus apie 10 dienų. Mokslininkai kreipėsi į popiežių Gregorijų XIII-tą, kad jis paskelbtų pataisymą. Astronomai įrodė popiežiui, kad tų laikų kalendorius neatitinka katalikų tikybai su kilnojamomis šventėmis — ypač labai svarbiai pavasarinei šventei — Velykom.

Gregorijus pamatęs, kad čia gali kenkti pajamoms iš švenčių, nutarė pakeisti kalendorių, stačiai peršokant 10 dienų.

Ir taip atsirado "Gregorijono kalendorius", kurį mes naudojame.

Šiandien, dėl komercijos ir industrijos reikalų, beveik visas civilizuotas pasaulis priima gregorijoninį kalendorių.

Jau seniai — gal 50 mažiau ar daugiau metų — gyvuoja draugija, kuri nori pakeisti dabartinį kalendorių. Ji vadinasi Pasaulinio Kalendoriaus draugija. Ji nori taip nustatyti, kad po kiekvieno mėnesio su 31 diena sektų du mėnesiai po 30 dienų. Sausis turėtų 31 dieną, bet vasaris ir kovas po 30. Taip pabaigoje metų liktų dar viena diena, kurią užvadintų Metų Pabaigos diena (Year's End Day). O keliamaisiais metais įterptų vieną dieną po birželio 30-tos ir pavadintų "Leap Year Day", arba Keliamų Metų diena, be numerio.

A. BALTRUŠAIČIO GYVENIMAS IR VEIKLA

Ne vienas iš Amerikos lietuvių, turbūt, pastebėjo "Kovoje" ar "Vienybėje Lietuvosninkų", apie žuvimą vieno iš Lietuvos Socialdemokratų Partijos draugų-revoliucionierių — Andriaus Baltrušaičio (Buktiškių kaime, Griškabūdžio par., Naumiesčio pav., Suv. gub.).

Velionis Baltrušaitis, būdamas socialdemokratu ir revoliucionieriumi, iš visų jėgų darbavosi labai savo tėvynės Lietuvos (suprask, liaudies), norėdamas pakelti ją iš vargų ir priespaudos liūgyno ir pastatyti eilėje naujagadynių demokratiškų respublikų, paremtų Laisvės, Lygybės ir Brolybės pamatais! Vienok taip atsiduodamas sąžinės šauksmui neliko jis neužtėmytas caro tarnų — policistų ir šnipų, kurie, ypač paskutiniai, nesuprasdami jo tikslų ir troškimų, laikė dabartinės valdžios "priešu" ir it judošiai skundė policijai, būk jis (Andrius) "daužas" monopolius, "naikinas" valdininkus ir "ardas" jau ir taip sujrusios santvarkos mechanizmą. Dėl to jau ne kartą jį gaudė žemsargiai su kazokais, vienok vis dar nepavyko jiems jį pasiekti. Bet štai nelaimė! Naktį iš sausio 31 dienos į vasario 1-ą (1906 m.), Andrius, nuilsęs nuo tankių kelionių ir darbo, atsigulė savo gimtinės grįtelės seklyčioje ir, netikėdamas pavojaus, užmigo. Po valandos pabudintas motinos ir

išvydęs apie langus apsiginklavusius kazokus ir policiją, apsimetęs sermėgaite ir pasiėmęs "brauningą", užbėgo ant aukšto ir, manydamas pasislėpti, pasislėpė kamine. Užlipus ten krėtikams, jis porą kartų šovė, bet, regis, nė vieno neužgavo. Tuomet tie kirviu iškirto kamine skyles ir, įkišę per jas revolverius, ėmė šaudyti. Kulka pataikė Andriui į kaktą, ir jis tuoj nebegyvas krito; paskui dar subadė jį. Prisivogė visko, atėmė velionio ginklą ir apie 125 rublius pinigų, rastų pas jį, išsitrenkė palikę tėvoms tik lavoną jų numylėto sūnaus...

Palaidojo Andrių su didžia iškilme Barzdų kapinėse su mišiomis. Žmonių susirinko labai daug: kokie 5-6 šimtai. Buvo vainikas nuo draugų socialdemokratų su parašu: "Garbė žuvusiam už laisvę!"; buvo ir juoda vėliava su parašu: "Auka carizmo!" Leidžiant į duobę draugai šaudė iš revolverių, o vienas iš jų pasakė graudžią apie velionio Andriaus nuopelnus kalbą, kuri ne vienam išspaudė ant veido ašarą...

Velionis gimęs 1885 metų rugsėjo 21 d.; mokėsi tik pradedamoje mokykloje (Barzduose). Švietėsi pats, be keno nors pagalbos, skaitydamas išsyk rusiškas knygas ir senus žurnalus, kur tik sugriebdamas. Būdamas apie 15 metų, Andrius pradėjo skaityti lietuviškus laikraščius... 1901 metais

jau užsirašė "Ūkininką", susidėjęs su dviem ar trim kitais vaikiniais. Toliau daugiau prisikalbino ir neužilgo buvo jau apie 10 sąnarių, kurie dėjo po 10 kapeikų per metus ir išsirašė "Ūkininką", "Varpa", "Tėvynės Sargą" ir šiaip knygelių. Taip per Andriaus pasidarbavimą tapo suorganizuota "Lietuvos Mylėtojų Draugystėlė"... Rudeniop, tais pačiais metais, "Draugystėlė", kurios vienintelis tikslas buvo šviestis, skaitant lietuviškus raštus ir platinti juos, per savo susirinkimą nusprendė paliauti ėmus "Tėvynės Sargą", kurį paprastai vadindavo skilandžiu, dėl to, kad esąs "prikimštas", lyg skilandis, ilgais, nuobodžiais straipsniais, kur jokios naudos nėra... "Tėvynės Sargo" vieton jie išsirašė "Darbininkų Balsą" ir buvo nutarę parsitraukti iš Amerikos "Vienybę Lietuvinkų", bet tos niekad turbūt nesulaukė.

Rudenį, 1902 m., inteligentai socialdemokratams pirmą kartą pabandė Suvalkų gubernijoje suorganizuoti kaime organizaciją, ir jiems tas ne per sunkiai pasisekė padaryti: dirva buvo prirengta. "Kapsuose" susitvėrė dvi-trys diktokos kuopos iš šviesesniųjų ūkininkų ir ūkininkaičių. "Lietuvos Mylėtojų Draugystėlė", jau seniau buvo užmetus savo vardą, dabar pasivadino "Zanavykų" kuopa, arba stačiai "Zanavykais". Ilgainiui susipažino ir arčiau susiėjo su kita Zanavykuose gyvuojančia skaitytojų kuopele. Visur čionai buvo tik jauni vaikinai ūkininkaičiai ir taip daržininkai ("plecininkai") ir bernukai. Jie dabar rūpinosi daugiausia šelpti — aukomis ir korespondencijomis — "Darbininkų Balsą"...

Tai buvo, abelnai sakant, vien tik skaitymo kuopelė, kaip po senovei. Bet jau pradėjo apsireikšti ir organizacijos darbas. Literatūra pradėjo šiek geriau ateiti, nes turėjo susisiekimus su Kapsais, su kuriais vienu keliu parsitraukdavo ją. Atsišaukimai geriau ir plačiau pasklyzdavo. Buvo taipgi mėtomos ir kitokiais būdais platinamos LS-DP išleistos brošiūrėlės...

Andrius ir laikraštyje pažymėjo savo darbą... Pradžia jo raštiško darbavimosi siekia, turbūt, 1902 m. Andrius rašinėdavo daugiausiai žinutes, pirmiau į "Ūkininką"

ir "Naujienas" (Tilžėje), paskiau į "Darbininkų Balsą" ir retkarčiais į "Vien. Liet." Pasirašinėdavo įvairiais pseudonimais: A. Žiolelis, A. Ž-lis, etc. Mėgino plunksną ir grožinės literatūros dirvoje. Taip "Ūkininke", bene 1904 m., tilpo gražus poetiškas vaizdelis, po kuriuo jis pasirašęs "Siprijonas Viskontas" ir t.t. Žinutėse gana aiškiai ir užimančiai yra nupiešti gyvi paveikslai iš gyvenimo: darbdavių (daugiausia ūkininkų) ir darbininkų, kunigų ir parapijonų, valdžios (policistų, žandarų) šunybės ir šnipų judošystės.

Verax Home

(Iš 1907 metų "Kovos", Nr. 1)

Būna dienų...

Būna dienų, kai širdis pilnutėlė
Džiaugsmo ir meilės,
Dainų ir žiedų...
Rodos, krūtinės tau niekad negėlė
Nuoskaudos gilios ir žymės žaizdų.

Rodos, kad visad pavasario vėjai
Glostė tau smilkinius,
Veidą, rankas.
Rodos, kad visad čia sodai žydėjo,
Tirpdė kaštonai prieš saulę žvakes...

Rodos, kad meilė nebuvo išėjus —
Tau tik vaidenos,
Kad miršta jinai...
Rodos, kad visa, ko troškai, ilgėjais,
Žemė ir žmonės tau duos dovanai.

Būna dienų, kai jauti lyg palaimą
Vėjo dvelkimą
Ir žvilgsnį draugų,
Seną beržyną ir dūmus virš kaimo,
Tylų alsavimą girių, laukų.

Būna dienų, kada lieka vien džiaugsmas,
Geros vien akys
Ir žodžiai geri. — — —
Skamba ir aidi pavasario gausmas,
Laimė ateina žiedų sūkury...

E. Matuzevičius

Keturi pakartieji darbininkų vadai

(Lapas iš klasių kovos Amerikoje istorijos)

A. BIMBA

Jungtinių Amerikos Valstijų darbo žmonės tikrai gali pasididžiuoti tuo, kad jie buvo pirmieji iškelti Gegužės Pirmosios vėliavą, kurią tik keleriais metais vėliau į savo rankas paėmė ir viso pasaulio kovingasis proletariatas. Kaip darbo žmonių šventė, Gegužės Pirmoji gimė labai smarkių kovų audroje.

Štai keletas bruožų iš jos istorijos.

Prieš apie devyniasdešimt penkerius metus, tuoj po Pilietinio karo, JAV darbininkai pradėjo kovą už trumpesnę darbo dieną. Šiandien kai jau beveik visur industriniuose kraštuose veikia aštuonių valandų darbo diena, daugeliui gali atrodyti, kad tai buvo pasiekta be didžiulių pastangų, be

Chicagoje Waldheim kapinėse keturiems darbininkų judėjimo kankiniams paminklas

smarkiausių kovų ir didžiausio pasiaukojimo. Ypač Tarybų Sąjungos ir visų socialistinių kraštų jaunajai kartai nelengva įsivaizduoti, kaip ilgai ir kaip sunkiai teko kapitalistiniuose kraštuose kovoti dėl sutrumpinimo darbo dienos, kuri tęsdavosi nuo saulės patekėjimo iki saulėlydžio, kuri susidėdavo iš 14 ar 16 valandų. Ir kai šią dieną JAV darbininkų judėjimas yra vienas iš konservatyviškiausių judėjimų visame ka-

pitalistiniame pasaulyje, kai mūsų didžiųjų profesinių sąjungų (darbo unių) vadovybė tarptautinės politikos klausimais dažnai stovi dar toliau į dešinę net nuo mūsų vyriausybės, socialistinių kraštų žmonėms sunku bus suprasti, jog anais senais laikais kaip tik industrinės Amerikos darbininkai pirmieji aukštai iškėlė vėliavą kovos dėl sutrumpinimo darbo dienos, dėl įvedimo pirma 10 valandų darbo dienos, o paskui — 8 valandų.

Anais laikais, prieš beveik šimtą metų, Amerikos darbininkų judėjimas buvo kovingiausias judėjimas beveik visame kapitalistiniame pasaulyje.

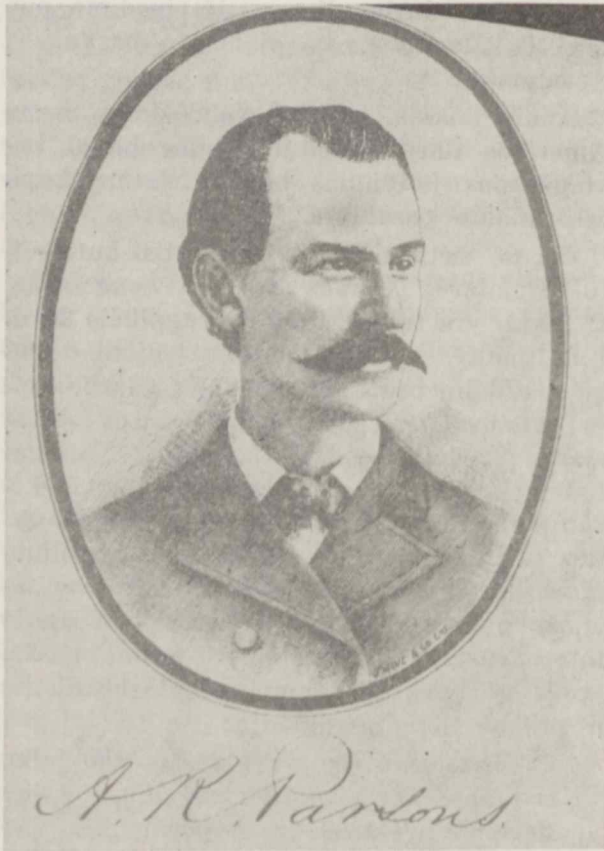
Čia ne vieta gilintis į priežastis, kurios jį tokiu padarė. Užteks atžymėti vieną faktą. O faktai yra tokie: 1866 m. rugpiūčio 20 d. į Baltimorės miestą susirinko trejeto desėtkų nedidelių profesinių sąjungų (darbo unių) atstovai ir suorganizavo visos šalies mastu Nacionalinę darbo sąjungą (National Labor Union). Jos vadas buvo jaunas kovotojas William H. Sylvīs, kuris palaikė ryšius su Pirmuoju Internacionalu ir Karolium Marksu. Ir štai šitas steigiamasis suvažiavimas nutarė užmegsti ryšius su Pirmojo Internacionalo Generaline Taryba, rimtai apsvartė kovą dėl trumpesnės darbo dienos ir priėmė tokią rezoliuciją:

“Pirmutinis ir svarbiausias šių laikų reikalas, dėl išsilaisvinimo mūsų šalies darbininkų klasės iš kapitalistinės vergovės, yra įvedimas įstatymais 8 valandų kaip normalios darbo dienos visose valstijose visoje Amerikos Sąjungoje”.

Tuoj po to pradėjo kurtis 8-valandų lygos. Visuose industriniuose centruose prasidėjo smarkiausia agitacija už trumpesnę darbo dieną, už aštuonių valandų darbo dieną.

1867 m. savo suvažiavime Nacionalė darbo sąjunga priėmė Pirmojo Internacionalo

Generalinēs Tarybos uzkvietimā dalyvauti Internacionalo kongrese ir išrinko savo vadā Sylvisā jame atstovauti Amerikos darbininkams. Deja, nesulaukus kongreso, Sylvis numirē ir amerikiečius tarptautiniame kongrese atstovavo pažangaus laikraščio "Workingmen's Advocate" redaktorius A. C. Cameron. Sylviso mirtis buvo didelis nuostolis visam revoliuciniam judėjimui. Išgirdus apie jo belaiķę mirtį Internacionalo Generalinē Taryba pareiškē: "Visų akys buvo nukreiptos į Sylvisā, kuris, kaip proletarinēs armijos vadas, apart savo didelių gabumų, turējo dešimties metų patyrimo —

ir štai dabar Sylvisas miręs!"

Netenka abejoti, jog amerikiečių iškeltas aštuonių valandų darbo dienos šūkis visur nuskambėjo. Ir štai tų pačių metų (1866) rugsėjo mėn. Pirmojo Internacionalo Kongresas Ženevoje priima rezoliuciją, kurioje skaitome:

"Legalus darbo dienos apribojimas yra pradinė sąlyga, be kurios visi tolimesni bandymai pasiekti pagerinimų ir darbininkų klasės išsilaisvinimo ne-

gali pavykti... Kongresas siūlo 8 valandas kaip legalią darbo dieną."

Su kokių entuziazmu Amerikos darbininkų kovą už 8 valandų darbo dieną pasitiko pasaulio tų laikų komunistinis judėjimas, geriausiai išreiškē pats Marksas, kuomet jis pasakē: "Pirmutinis Pilietinio karo vaisius buvo agitacija už 8 valandų darbo dieną,—judėjimas, kuris greitojo (ekspresinio) traukinio greitumu išsiplētē nuo Atlanto iki Ramiojo vandenyno, nuo Naujosios Anglijos iki Kalifornijos."

Šis didžiosios istorinės svarbos Amerikos darbininkų aštuonių valandų darbo dienos

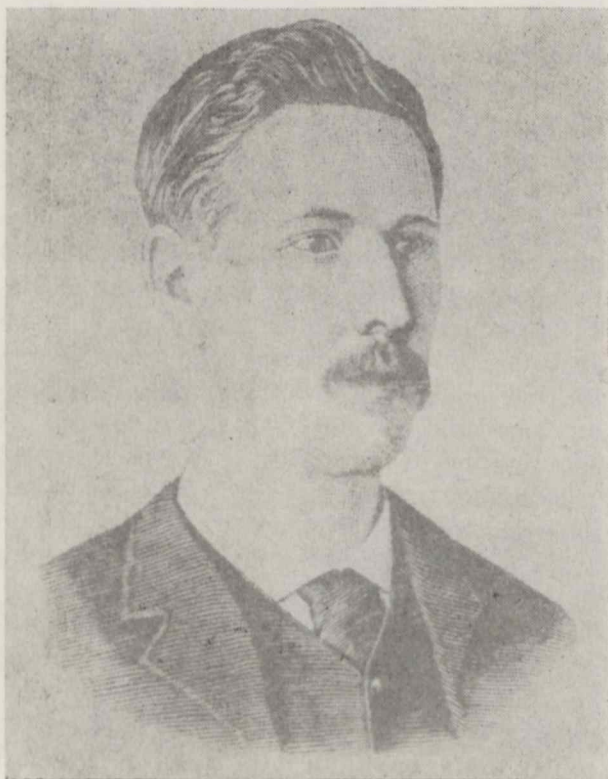
judėjimas, prasidėjęs 1866 metais, vis augo ir augo. Ir štai 1884 metų spalio mėn. 7 d. savo Čikagos suvažiavime Amerikos Darbo Federacija, kuri tada vadinosi Organizuotų Jungtinių Valstijų ir Kanados amatų ir profesinių sąjungų federacija, priėmē tokią rezoliuciją:

"Nutarta, kad 8 valandos sudarys nuo 1886 metų gegužės pirmosios dienos ir paskui legalią darbo dieną".

Suvažiavimas taipgi nutarė pakviesti už Federaciją gerokai skaitlingesnį Darbo riterių ordeną prisidėti prie kovos dėl laimėjimo 8 valandų darbo dienos. Savo suvažiavime 1885 metais Federacija pakartojė pirmesnę nutarimą reikalauti, kad Jungtinėse Valstijose nuo 1886 metų gegužės pirmosios būtų įvesta 8 valandų darbo diena.

O kokiomis priemonėmis Amerikos organizuoti darbininkai planavo pasiekti trumpesnę darbo dieną? Aišku: ne prašymu, ne maldavimu, bet **visuotiniu streiku!** Ir visuotinis streikas turėjo prasidėti su gegužės mėn. pirmąja diena. Ir kai atėjo 1886 metų Gegužės Pirmoji, toks streikas įvyko —

Gegužės Pirmosios visuotinis streikas apėmė plačiausias darbininkų mases. Kaip tik toje Čikagoje profesinėms sąjungoms vadovavo revoliuciniai socialistai, "anarchistais" vadinami, su įžymiuoju kovotoju Albertu Parsonu prysakyje. Kadangi prieš gegužės 1 dieną streikavo didžiulio MikKormiko (McCormic) žemės ūkio padargų fabrike trys tūkstančiai darbininkų, tai Čikagoje generalinis streikas įgavo dar rimtesnę pobūdį. Kaip pasekmė visuotinio streiko pasisekimo, išgąsdinta buržuazija griebėsi kruviausio teroro sutriuškinimui darbininkų judėjimo. Gegužės 3 d. miesto policija užpuolė ramų MikKormiko fabriko streikie-

Adolph Fischer

didelis, kovingas streikas, kuriame, apskaičiuojama, dalyvavo pusė milijono darbininkų.

Tiesa, streikas buvo tik dalinai laimėtas, bet kaip tik šitas didelis darbininkų solidarumas iššaukė baisų buržuazijos kerštą prieš kovingiausias to judėjimo dalyvius. Pats aštriausias susikirtimas įvyko didžiajame Amerikos industriniame centre — Čikagoje. Kaip tik Čikagoje plačiausiai išsivystė kova dėl aštuonių valandų, kaip tik Čikagoje

August Vincenz Theodor Spies

rių susirinkimą, kuriame kalbėjo vienas iš minėtų kovingų vadų, August Spies. Šešis darbininkus policija ant vietos nudėjo, o daugybę jų sužeidė.

Čikagos Centralinė darbininkų sąjunga gegužės 4 d. sušaukė masinį protesto susirinkimą prieš policijos žvėriškumą. Visame mieste atmosfera buvo labai įkaitusi. Susirinkimas įvyko Haymarketo aikštėje. Susirinko milžiniška darbininkų minia. Bijodamas susikirtimo, į susirinkimą pasižiūrėti

atėjo miesto burmistras (majoras) Harrisonas. Bet susirinkimas ėjo ramiai, taip ramiai, jog jam jau beveik einant prie pabaiigos, burmistras, įsitikinęs, kad jokio nesusipratimo nebebus, apleido susirinkimą. Kalbas pasakė vadai August Spies ir Albert Parsons. Kalba Samuel Fielden. Jis irgi beveik baigia savo kalbą. Viskas ramu. Tik štai, jam baigiant kalbėti, staiga aikštėje pasirodo 180 nuo kojų iki galvos ginkluotų policistų. Fielden kreipiasi į policijos kapitoną ir prašo leisti ramiai baigti susirinkimą. Bet kapitonas įsako policijai susirinkimą pulti. Staiga koks nors provokatorius meta į policiją bombą. Vietoje krinta policijos seržantas. Aikštėje užverda baisi kova. Prasideda šaudymasis.

Kai mūsų pasibaigė, aikštėje negyvi gulėjo septyni policistai ir keturi darbininkai, o šimtai darbininkų buvo sužeisti.

Ant rytojaus policija suėmė darbininkų vadus — August Spies, Samuel Fielden, Adolf Fischer, George Engel, Louis Lingg, Oscar Neebe, Schnaubelt, Michael Schwab ir Seligeri. Albert Parsono nebuvo namie, bet jis pats vėliau pasidavė, tuo išreikšdamas solidarumą su savo draugais. Išskyrus Seligerį, kuris išsigandęs tapo išdaviku, ir Schnaubelt, kuris pabėgo, visi suimtieji buvo kaltinami pirmo laipsnio žmogžudystės papildyme, nors kai kurie jų net tame susirinkime nebuvo.

Teismas prasidėjo 1886 m. birželio mėn. 21 d. Visa visos šalies valdančioji klasė ir josios prostitutiškoji spauda tiesiog pasiuto. Teismas buvo sudarytas iš dvylikos žmonių, kurių tarpe nebuvo nė vieno darbininko. Visi buvo teisiamųjų priešai. Aišku, kad toks teismas rado "anarchistus" kaltais ir nuteisė Spies, Fielden, Schwab, Parsons, Engel ir Lingg pakarti, o Neebe gavo 15 metų kalėjimą. Visos pastangos darbininkus išgelbėti teismo keliu buvo veltui. Fielden, Schwab ir Lingg, pabūgę mirties kartuvėse, prašė pasigailėjimo ir laimėjo mirties bausmės pakeitimą amžinu kalėjimu. Bet Spies, Parsons, Fischer ir Engel atsiskakė nulenkti galvas ir buvo 1887 m. lapkričio 11 d. pakarti — mirė kankinių ir didvyrių mirtimi.

Kai jau kilpa buvo užnerta ant Spies ka-

klo, jis į susirinkusią minią prabilo: "Ateis laikas, kai mūsų tylėjimas kapuose bus iškalbesnis už mūsų kalbas". Parsono paskutiniai žodžiai buvo: "Lai liaudies balsas būna išgirstas!" O Fischer, iškelta galva lipdamas į kartuves, sušuko: "Tai linkmiausias mano gyvenimo momentas!"

Gal nebus pro šalį čia atžymėti, kad pakartojo Alberto Parsono žmona Lucy Parsons buvo įžymi veikėja ir kovotoja. Ji buvo maišyto kraujo ir ranka rankon ėjo su savo gyvenimo draugu. Kai jos draugas buvo pakartas, ji tęsė jo darbą, iki pat mirties pasilikdama ištikima darbininkų judėjimui. Įdomu, kad jau sulaukus gražaus amžiaus senutė Lucy Parsons tapo net komuniste. Kalbėdama didžiuliame Amerikos žmonių kongrese prieš karą ir fašizmą, įvykusiame Čikagoje 1934 metų rugsėjo 30 dieną, senutė Lucy Parsons, tarp kitko pasakė:

"Draugai! Jūsų kelias teisingas. Aš silpna ir vos šią vietą nepasiekiau, bet ar aš galėjau praleisti šitą istorinį įvykį?! Gal būt, kad paskutinį kartą aš į jus kalbu. Neuzilgo manęs čia nebebus. Nebegalėsiu aš su jumis sykiu žengti šios kilnios kovos keliu, bet mano mintys su jumis, jūs, šių dienų karžygiai. Apie Komunistų partiją aš šiandien noriu pareikšti, kad aš stoju už komunistines idėjas, aš stoju už Komunistų partiją. Su ja jūs einate tuo keliu, kuriuo atėjo Sovietai. Aš praleidžiau 50 metų tam judėjime ir mano dienos baigiasi. Bet aš šiandien, rodosi, esu atgimus, matydama jūsų vienybę — bendrą frontą. Mano paskutinis žodis: Jūsų kelias teisingas—žygiuokite pirmyn!"

Tai tokia buvo pirmoji Gegužės Pirmoji Amerikoje. Darbininkų judėjimo vadų pralietas kraujas nebuvo veltui. Kova dėl trumpesnės darbo dienos vystėsi toliau. Nuo 1886 metų Gegužės Pirmoji tapo kovingų Amerikos darbininkų šventė, ir jos kovingų šūkių išsigando ne tik buržuazija, bet reakciniai profesinių sąjungų vadai su Samuel Gompersu pryšakyje. Profsąjungų vadai pasirinko įstatymais įvestą "Labor Day", kuri švenčiama pirmąjį pirmadienį rugsėjo mėn. O valdančioji klasė darbininkų klasės šventės sužalojimui gegužės 1 dieną paskelbė "Vaikų sveikatos apsaugos diena", o

šiais laikais jau vadina "Lojalybės diena" ir ruošia "ištikimybės" eisenas miestų gatvėse. Tuo būdu Gegužės Pirmąją Amerikoje šiandien iškilmingai švenčia tiksliai pažangieji darbininkai su komunistais pryšakyje.

Tiek apie Gegužinę Amerikos darbininkų judėjimo istorijos šviesoje. Kaip žinia, 1889 metais Paryžiuje įvykęs tarptautinis socialistų suvažiavimas nutarė Gegužės pirmąją

Lucy Parsons

padaryti tarptautine darbininkų švente.

Pirmosios Gegužės kovų ir demonstracijų svarbą įvertindamas Engelsas 1890 m. gegužės 1 dieną rašė:

"...Šiandien, kai aš rašau šias eilutes, Europos ir Amerikos proletariatas daro apžiūrą savo kovos jėgų, pirmą kartą sumobilizuotų į vieną armiją, po viena vėliava ir vienam artimiausiam

tikslui — kad įstatymų leidimo tvarka būtų nustatyta normali aštuonių valandų darbo diena, kurios reikalavimas buvo paskelbtas dar Internacionalo kongreso Ženevoje 1866 metais ir po to—antrą kartą—1889 metais Paryžiaus darbininkų kongreso. Ir šios dienos reginys parodys visų šalių kapitalistams ir žemvaldžiams, kad šiandien visų šalių proletarai iš tikrųjų yra susivieniję.

"O, kad Marksas dabar būtų šalia manęs ir visa tai savo akimis pamatytų!"

O, kad šiandien, kai milijoninės darbo žmonių armijos visuose pasaulio kampuose iškilmingai demonstruoja už taiką ir socializmo laimėjimą,— o, kad šiandien šalia mūsų būtų Engelsas ir visa tai savo akimis pamatytų!

VAINIKAS

Rankos, rankos!
Kad jos susijungtų —
Vainiku visą žemę apjuostų.
Rankos baltos, juodos, geltonos,
Tos, kur neša pasauliui turtus.

Ten atrastų sau vietą
Rankos žemdirbio seno
Ir krovėjo — pūslėtos, įdiržę,
Rankos, kvepiančios vynuogių lapais
Ir juodo anglies aitrumu.

Įsipintų ten rankos
Miško medžių kirtėjo,
Rankos, liejančios plieną,
Jūroj traukiančios didįjį tinklą,
Rankos aptėkštos pieno puta.

Koks tai būtų vainikas!
Jis nuvyst negalėtų,
Nes juk saulė jam teiktų gyvybę,
O žemė, maitintoja žemė,
Jam teiktų jėgos ir spalvų.

Mes savo šaly
Po vidudienio saule
Darbo rankų vainiką iškėlėm —
Tegul mato visi, kaip jis žydi,
Tegul įpina savo rankas.

VI. Mozūriūnas

Volteras: sąmoningas kovotojas

A. METELIONIS

1694 metų lapkričio 20 dieną Paryžiaus mieste gimė silpnutis kūdikis. Tėvai nesitikėjo, kad jis išgyvens 24 valandas. Bet kūdikis išgyveno 84 metus ir buvo vienas iš pasaulio garsių žmonių. Tai buvo **Jean Francois Marie Arouet—Voltaire**. Apie tą laiką, kai gimė Volteras, Francūzijos žmonių gyvenimas buvo baisiai sunkus. Vergiją, nuolatinį bādą ir tironiją žmonių masės vilko ant savo sprando.

Kunigija žmonėms sakė, kad per bādą, ištikimybę, nuolankumą ir kančias galima pasiekti dangų. Vis ragino tamsius žmones dar daugiau vergauti bei save kankinti ir daugiau aukoti bažnyčiai; daugiau pirkti šventų relikvijų, medalikėlių, žvakių, švento aliejaus, nes tai patinką Jėzui ir jo tėvui dievui. Žmonės tuo pilnai tikėjo ir vilko tą sunkią gyvenimo našą.

Kada darbo masės kentė neapsakomą skurdą, tai tuo pačiu laiku parazitų—turčių klasė buvo paskendus didžiausiuose turtuose. Karalius, kunigaikščiai, ponai ir kunigija, visi ėjo išvien. Jie visi gyveno didžiausiame pertekliuje. Jų ištvirkimas bei išdykavimas pasiekė aukščiausią laipsnį. Sakoma, sykį karalienė per langą pamatė susirinkusią didelę minią žmonių palei palacius vartus ir paklausė tarno, ko čia tie žmonės susirinko? Tarnas atsakė: duonos neturi: jie badauja.

— Tai kodėl jie nevalgo pyragų? — vėl klausė karalienė.

Tuo laiku mokykla, kokia buvo, buvo pilnoje kunigijos globoje turčių vaikams, norintiems tapti kunigais. Kadangi Voltero tėvas buvo pasiturintis, tai jį padėjo į jėzuitų kolegiją, kur jis pasižymėjo moksle.

Pasipiktinimas blogiu

Kada Volteras buvo dar nepilnai 20 metų amžiaus, tai Paryžiuje pasirodė spausdintas lapelis su antrašte: "Aš Tą Mačiau". Dalis to lapelio maž-daug tokia:

"Aš mačiau Bastilijoje ir tūkstantyje ki-

tų kalėjimų prikimšta narsių piliečių, ištikimų pavaldinių!... Aš mačiau žmones, kenčiančius žiauriausią vergiją!... Aš mačiau kareivius, žūstančius iš bado, troškulio, apmaudos ir rūstybės!... Aš mačiau juodžiausius, nešvariausius darbus, kuriuos visų jūrų vandenys nepajėgtų nuplauti... Aš mačiau prelatystę parduodant už pinigų, arba duotus atlyginimus apgavikam!... Aš mačiau ir tą viską, ką jėzuitai gerbia!... Aš mačiau šitas visas blogybes, ir dar neturiu 20 metų!"...

Už tą lapelį Volteras buvo areštuotas ir vienuoliką mėnesių išlaikytas Bastilijoje. Po to Volteras Bastilijoje buvo dažnai laikomas, taip, jog net vienas kambarys buvo žinomas kaip "Voltero kambarys".

Toksai Voltero nepataikavimas kunigijai ir valdžiai nepatiko jo tėvui ir kitiems giminiams, kurie jam darė visokius išmetinėjimus. Sakoma, dėl šito jis ir permainė savo pavardę iš Arouet į Voltaire. Per virš 60 metų jis ir buvo žinomas po pavarde Voltaire.

Tuo laiku Francūzijos katalikų kunigijos neapykanta ir kerštas prieš kitatikius buvo pasiekęs aukščiausią laipsnį. Protestantas negalėjo būti jokių profesionalu, nei amatininku, nei krautuvinininku. Katalikams buvo uždrausta samdyti protestantą tarnu arba darbininku. Katalikai visaip pajuokė, persekiojo ir engė kitatikius.

Tuolouse mieste gyveno protestantų šeima Jean Calas. Calas buvo nuo seniau palikęs krautuvinininkas. Jo vienas sūnus, nepakęsdamas katalikų persekiojimo, buvo perėjęs į katalikų tikybą. Gi antras sūnus norėjo mokytis advokatu. Bet, būdamas protestantas, negalėjo, turėjo palikti be mokslo. Dėl šito jis nemažai buvo nusiiminęs, susirūpinęs. Ir vieną vakarą, kada namiškiai ir vienas svečias valgė vakarienę, jis savo kambarėje sau galą pasidarė.

Gi kunigija paskelbė, būk Calas šeima jį nužudė, kad neprileisti jį pereiti į katali-

kus. Tuoju visa šeima buvo areštuota, sukaustyta grandine ir uždaryta kalėjiman. Savižudį katalikų kunigija, kaip "kankinį už katalikybę", palaidojo su didžiausiomis katalikiškomis ceremonijomis. Esą, savižudys pirmą palaidojimo jau darė stebūklus: vienai kurčiai moteriškai sugražino girdėjimą; vieną kunigą išgydė nuo nuomario ir tam panašiai.

Teismas pirmiausiai teisė tėvą. Be jokių įrodymų jį pripažino kaltu. Nuosprendis—jeigu neprisipažins prie kaltės, tai mirtis, sudraskant gyvą ant rato. Calas sakė, kad jis ir jo šeima yra nekalti, todėl jis negali prisipažinti. Tada jį inkvizitoriai paėmė "tyrinėti". Įrankis panašus į varstotą, ant jo paguldė Calas ir pririšo kojas ir rankas atskirai. Tada suko šriubus ir jį plėtė iki gyslos sutrūko, bet kankinys neprisipažino. Tada budelis jo rankas, kojas ir galvą taip pririšo, kad jis negalėtų pasijudinti, o iš viršaus tiesiai į burną jam vandenį varvino. Kadangi auka jau buvo be žado ir neprisipažino prie kaltės, tai budelis dabiagė pamaugimu.

Panašus likimas laukė ir kitus Calos šeimos narius.

Kada ta baisi žinia pasiekė Volterą, jis neatbodamas savo gyvybei pavojaus, atėjo Calas šeimai į pagalbą. Jis faktais prirodė, kad Calas ir jo šeima yra nekalti ir pirmenis teismo nuosprendis buvo atšauktas; kaltinami paliuosuoti.

Su šituo įvykiu Volteras nemažai numaskavo katalikų bažnyčią prieš pasaulį ir parodė jos skelbiamą "brolybę" ir "artimo meilę". Tuo laiku pasipriešinti kunigijai, tai reikėjo didelės drąsos ir pasiaukojimo, nes kunigija turėjo savo rankose valdžią, teismus ir inkviziciją.

Nepermaldujama Kova

Volteras matė, kad jis kovoti su kunigija, su fanatizmu ir gyventi Paryžiuje negalės, nes kunigija su juo padarys tą, ką padare su seniu Calas, todėl jis nutarė vesti kuo atkakliausią kovą prieš kunigiją ir jų skelbiamą fanatizmą ir apsigyventi ten, kur inkvizicijos ranka jo negalėtų pasiekti. Iš pradžių Volteras per trejus metus gyveno

Anglijoje. Čia turėjo progą susipažinti su Anglijos bedievių raštais, kaip va: Toland, Tindal, Collins ir kitų. Vėliau gyveno Cirey, Lorraine provincijoje. Paskui gyveno šveicarijoje, Prūsijoje ir paskiausiai mažame kaimelyje Firney, visai arti šveicarijos rubežiaus.

Volteras pirmą veikalą parašė būdamas 17 metų, o paskutinį būdamas 84 metų. Per tą ilgą laikotarpį (67 metus) jis parašė apie 60 teatrališkų veikalų: dramų, komedijų, tragedijų. Bet Volteras buvo tas rašytojas, kuris rašė daugeliu klausimų: istorijos, filosofijos, dramos, mokslo, poezijos, kritikos ir satyros. Ypač jis satyroje buvo genijus: jam lygus dar iki šiai dienai nepasirodė. Jo bemaž-ko visi raštai prieškrikščioniški, priešreliginiai. Vienuose rimtai kritikuoja bažnyčią, kunigiją, kituose naudoja satyrą.

Voltero kūryba

Voltero knyga "Jean Meslier", arba, kitaip, "Visų Amžių Prietarai", dar ir šiandien yra viena iš geriausių katalikų religijos dogmų kritika. Tokią kritiką galėjo parašyti tik Volteras. Antra jo knyga, tai "Kišeninė Teologija". Čia satyros formoje Volteras pajuokia katalikų bažnyčios visokių burtus. Toliau: "Tolerancijos Tezai", "Zadig", "Kandide", "Ignorantas Filosofas", "Baltas Veršis", "Filosofijos Istorija", "Laisvoji Mintis" ir daug kitų.

Volteras savo veikale "Laisvoji Mintis" sako: "Protuk pats už save ir tegu kiti turi teisę tą patį daryti". Kada kiti Volterui sakydavo, kad jau katalikų bažnyčia nėra tokia žiauri, kad savo taktiką pataisė, tai nėra reikalo daugiau su ja kovotai, Volteras jiems atsakydavo: "Jūs klystate. Tiesa, ugnis uždengta, bet neužgesinta. Šitie fanatikai, apsimetėliai yra tartum pagedę šunes. Dabar jų snukiai užrišti, bet vis jie tebeturi dantis. Jie dabar nekanda, bet jeigu jiems dantys nebus ištraukti, tai kai tik gaus progą, pamatysite, jeigu jie nekąs."

Būdavo vėl tokių, ką norėdavo Volterą įtikinti, kad kunigija ir bažnyčia yra reikalingos ir tam panašiai. Volteras jiems atsakydavo: "Turėkite sau nuodus, bet palikite man mano sveikatą!"

Volteras buvo didžiausias priešas karų:

nekaltų žmonių žudymo. Štai ką jis sakė: "Mes esame žiauresni ir už tigrą. Tigras užmuša dėl maisto, bet mes, žmonės, skerdžiame vieni kitus ir negalime pasakyti dėl ko!"

Kalbėdamas apie krikščionių skerdynes, Volteras sako: "Eikite per visą krikščionybės žmogžudysčių istoriją,— o tai gana ilga istorija,— ir jūs surasite, kad jie visados turi bibliją ir durklą tame pačiame kišeniuje!..."

Paskutinės gyvenimo valandos

Pabaigoje 1777 metų Volteras pabaigė rašyti tragediją "Irina", kurią Paryžiuje rengė perstatyti pradžioje 1778 metų. Todėl Paryžiaus Akademijos draugija pakvietė Volterą pribūti į Paryžių pirmam "Irinos" perstatymui. Volteras, per 28 metus nebuvęs savo gimtajame mieste, pribuvo į Paryžių 1778 metų vasario 10 dieną. Čia

jis buvo labai iškilmingai priimtas, visur gerbiamas, ant rankų nešiojamas.

Būnant silpnos sveikatos, 84 metų amžiaus, o dar čia toks didelis jo garbinimas, neramumas, galutinai pakirto Voltero sveikatą. Apie vidurį gegužės mėnesio tiek susirgo, kad gulė lovon.

Tarpe kitų, aplankė jį ir kunigai su savo patarimais. Bet jis kunigams atsakė, kad jų patarimai nereikalingi. Vėliau įsakė tarnui kunigų neįsileisti. Ir užmigo jis ramiai, šitas didelis žmogus, 1778 metų gegužės 30 dieną.

Kadangi tuo laiku visos Paryžiaus kapinės buvo kunigų kontrolėje, tai turėjo vargo, kol surado vietą Volterui palaidoti. Keliolika metų vėliau darbininkai iškasė Voltero kūną ir palaidojo su didžiausia pagarba, pastatydami jam amžinos atminties paminklą, kaipo simbolį Laisvės, Lygybės ir Brolybės.

TAI TOKIA BALTOJI DEMOKRATIJA

Istorija mums rodo, kad aukščiau pakilę civilizacijoje baltosios rasės tautos pavergė atsilikusias, arba mažiau civilizutas spalvotos rasės skaitlingas tautas, ir kad tie baltieji kolonistai dar ligi šiai dienai laiko vergijoje milijonus tamsiaspalvių žmonių. Pav., paimkime šių dienų Australijos baltųjų kolonistų terorą prieš tamsiaodžius ir pusiau baltus mulatus. Šioje neva civilizuotoje šalyje atimtos visos žmoniškos teisės iš juodaodžių.

Nors spalvuotieji žmonės Australijoje mažai skaitomi žmonėmis, tačiau jų fizinė jėga išnaudojama kaip arklio arba mulo. Ypač baisus išnaudojimas spalvotosios rasės žmonių pasižymi aukso kasyklose. Tos aukso kasyklos jau išsiriausę žemės viduriuose apie tūkstantį pėdų gylio. Ventilacija labai prasta, karštis nepakenčiamas. Darbininkai dirba visiškai nuogi. Nerasi nė vieno darbininko su nesužeistu, arba daug maž nesužalotu kūnu... Kasyklose dirba 95 procentai tamsiaspalvių darbininkų. Baltųjų tik saujelė, technikų, darbo tvarkytojų, užveidų.

Užmokestis už darbą apgailėtina, ir ap-

lamai imant, didelė dauguma darbininkų visuomet lieka skolingais kompanijos krautuvei.

Tie juodspalviai vergai kartais sukyla prieš savo pavergėjus. Kai kada jie atsiskoko baltiesiems dirbti ir susitreikuoja. Suruošia protesto demonstracijas, reikalaudami sau žmoniškų teisių, lygiagrečių su baltaisiais. Tačiau jų protestai visuomet tampa ginklo jėga numalšinami.

Daugelis juodspalvių vergų pabėga į tamsius miškus tolokai nuo civilizacijos ir bando vėl gyventi miškuose primityviškai. Tačiau ir miškuose jie ramybės nesuranda. Baltieji išnaudotojai, apsiginklavę, atvyksta į miškus ir medžioja savo vergus kai kokius žvėris, ir pasigavę juos surakina retėžiais ir vėl parsivežę grūda į aukso kasyklų gelmes. Medžiojimui vergų kai kada panaudoja net malunsparnius lėktuvus.

Afrikos kolonijistai nei kiek negeresni už Australijos kolonijistus. Arba dar žiauresni.

Kuomet šiaurinėje Amerikoje pramonė prasidėjo vystytis greitis tempais, tuomet pasireiškė didelė stoka darbininkų, ypač

raumeningų rankų jėgų pristigo pietinių valstijų plantacijose. Plantacijų savininkai buvo pradėję prievarta verbuoti indėnus ūkiškiems medvilnės ir tabako auginimo darbams. Tačiau plantacijų baronai greit persitikrino, kad indėną baltojo vergu neperversi ir kad jis savo baltajam priešui netarnaus. Tada tai problemai išrišti tuolaitiniai kapitalistai sugalvojo parsigabenti iš Afrikos negrų vergų darbininkų. Netrukus prekiavimas juodaisiais vergais tapo vienas iš pelningiausių verslų.

1700 ir 1800 šimtmečiuose beveik visos šalys, turinčios savo laivus, stvėrėsi to biau-raus verslo! Prekyba žmonėmis, kurių odos

spalva juoda, tais laikais buvo ne tik pelningas verslas, bet bendrai ir "įdomus" sportas. Baltieji pirkkliai su savo agentais gaudydavo Afrikos miškuose juodaodžius žmones, gabendavo į Ameriką ir čia rinkoje pardavinėdavo.

Kaip žinia, negrai buvo išlaisvinti 1863 metais. Nuo dabar jie turėjo tapti pilnateisiais šalies piliečiais. Deja, jų ta laisvė pasiliko tik popieriuje. Dar ir šiandien milijonai juodosios spalvos žmonių Jungtinėse Valstijose yra beteisiai. Tai gėda Amerikos civilizacijai ir demokratijai!

Pregresas

Per audrą

— Gyva — gyviems! — banga į krantą
teškias

Ir vėl pradingsta vandenų glėby.
Tu stovi čia lyg mažas žemės taškas
Ir didžią audrą jūroje stebi.

Ten, kur dangus ir bangos susilieja,
Baltuoja burė lyg gėlė viena,
Neramūs toliai, vandenys melsvieji
Ir ją apglėbia amžina daina.

— Gyva — gyviems! — banga į laivą
trenkia

Ir supa burę milžino delnais.
Ir gelmėje jėgas maištingas renka,
Kad vėl grūmotų vandenų kalnais.

Čia į krantus iššokusi sudūžta,
Áptaško žemę žvilgančiais purslais.
Tik jos jėga nesenka, nepalūžta —
Ji dar sugriš, krantams nenusileis.

— Gyva—gyviems! — širdis tavo kartoja
Atkaklų šūkį jūros neramios,
O bangos, dūžtančios prie tavo kojų,
Kažkuo panašios į plakimą jos.

VI. Mozūriūnas

Džiaugsmas

Tylėjom.

Prakalbint tavęs nemokėjau.

O plakėsi žodžiai lyg paukščių širdy.
Gal šitaip geriau, kad abudu tylėjom
Ir buvome šalia mes,
Ir buvom arti...

žiūrėjom į jūrą, į dangų žvaigždėtą,
šlamėjo prie kojų vakare banga.— — —
O džiaugsmas atėjo
Kažkaip netikėtai,
Lyg vėjas ugninis užliejo staiga.

"O džiaugsme!"—taip tyliai mūs lūpos
prabilo...

Ir akys, ir žvaigždės
Liepsnojo kartu.

Atrodė, kad pušys plasnoja ir kyla,
Ir skrenda laimingos virš kopų baltų.

Ir lėkė, ir tirpo

Tie mirksniai ugniniai,

Išdegino laimės ir džiaugsmo žymes.

Jos liko lyg lobis brangiausias krūtinėj...

Ta laime lig šiolei turtingi dar mes.

E. Matuzevičius

Vēžiniai susirgimai ir gydymasis

Vēžys gali išsivystyti įvairiuose kūno audiniuose. Anksti pastebētą vēžinį susirgimą išgydyti yra žymiai lengviau, negu pavėluotą, užtęstą.

Skrandžio vēžys — tai dažniausias navikinis susirgimas. Nustatyta, kad dažnas sauso maisto, karštų ir aštrių valgių, o taip pat nesaikingas alkoholinių gėrimų bei rūkalų vartojimas dažniausiai iššaukia liguistų skrandžio gleivinės pakitimus. Dažnai tokiais atvejais padidėja arba sumažėja skrandžio rūgštingumas, išsivysto skrandžio gleivinės chroniškas uždegimas, skrandžio opa arba išaugos. Išvardintieji skrandžio gleivinės susirgimai turi būti gydomi, kadangi per ilgesnį laiką iš jų gali išsivystyti vēžys.

Skausmai skrandyje, spaudimo ir sunkumo jausmas duobutės srityje pavalgus, dažni atsirūgimai, viduriavimai ir vidurių užkietėjimai, pasišlykštėjimas maistu — tai reiškiniai, kurie turi nukreipti ligonį pas gydytoją.

Didžiausia moterų nelaimė — **gimdos vēžys**. Abortai, ilgai negyjančios gimdos kaklelio žaizdelės (erozijos), kaklelio sužalojimai gimdymo metu, gimdos ir kaklelio gleivinės uždegimai sudaro palankias sąlygas atsirasti gimdos vēžiui. Jei tarp mėnesinių arba joms visai pasibaigus pasirodo kraujuotos išskyros arba nemalonus kvapo baltosios, tuojau, neatidėliojant, reikia kreiptis į gydytoją ir patikrinti sveikatą.

Jei iš krūties pasirodo gelsvas arba rausvas skystis, sudrėgsta spenelio vietoje skalbiniai, pats spenelis įplyšta, keičiasi jo odos spalva, o pačioje pieno liaukoje atsiranda sukietėjimai — reikia tuojau išsiaiškinti su gydytoju, ar tai nėra **pieno liaukos vēžio** reiškiniai. Priežasčių pieno liaukos vēžiui atsirasti yra nemaža. Pasikartojantis nėštumo nutraukimas suardo normalią lytinių hormonų apykaitą organizme. Sutrinka šių hormonų gaminimas kiaušidėse ir jų panaudojimas organizme, todėl ir pieno liaukose atsiranda sustambėjimų, gumburų, iš kurių gali išsivystyti vēžys. Normalus nėštumas

ir gimdymas, maitinimas kūdikio krūtimi kaip tik padeda šio susirgimo išvengti. Vēžiui vystytis gali sudaryti sąlygas pūliniai krūties uždegimai, jos sutrenkimai ir užgavimai.

Ilgai negydomos kiaušidžių cistos (skysčio pripildytos pūslelės), gimdos priedų uždegimai, abortai gali iššaukti **kiaušidžių vēžį**. Todėl reikia nevėluotai pašalinti kiaušidžių cistas, gydyti uždegimus, nenutraukti prasidėjusio nėštumo. Kiaušidžių vēžio pradžia dažniausiai pasireiškia skausmais ir sunkumu pilvo apačioje, o vėliau užkietėja viduriai, sutrinka šlapinimasis. Pasirodžius kraujuotoms išskyroms, vyresnio amžiaus moterys būtinai turi kreiptis į gydytoją, ypač jei jų mėnesinės jau yra užsibaigusios.

Nereta rūkorių liga — **lūpų vēžys**. Nuolatinis lūpų nudeginimas nuorūkomis, lūpų įtrūkimai ir jų dirginimas paruošia dirvą vēžiui. Balta dėmelė lūpų paviršiuje, ilgai negyjančios žaizdelės ar įtrūkimai jau gali būti vēžio pradžia. Blogai pritaikyti dantų protezai, nepašalintos išpuvusių dantų šaknys, aštrios jų nuolaužos nuolatos dirgina burnos organus, todėl gali išsivystyti **liežuvio ir burnos gleivinės vēžys**.

Susirgus **gerklų vēžiu**, dažniausiai užkimsta balsas — pradžioje laikinai, o vėliau ir visam laikui; pasireiškia sausas ir aštrus kosulys, patinsta balso stygos, sunku nuryti maistą. Gerklų vēžys dažniausiai pasirodo, pakartotinai persirgus kvėpavimo takų ir plaučių ligomis. Ypač susergerūkanantieji, mėgstantieji išgerti ir tie, kurių kvėpavimo takus chroniškai erzina pramoninės dulkės bei dūmai.

Rūkymas, pramoninės dulkės, ypač fabriku išskiriami akmens anglies dūmai ir sūdziai yra svarbiausios **plaučių vēžio** priežastys. Statistikos duomenys rodo, kad 80—90 procentų visų sergančių plaučių vēžiu yra rūkoriai. Vēžio priežastimi gali būti ilgai trunkantieji, dažnai pasikartojantieji bronchų uždegimai. Sausas kosulys, pakilus temperatūra, skrepliai su krauju ar pūlių priemaiša, dusulys ir sunkumo jausmas

krūtinėje gali būti plaučių vėžio reiškiniai. Tačiau tiksliai nustatyti gali tik gydytojai. Plaučių vėžio galima išvengti metus rūkyti, daugiau sportuojant, judant gryname ore.

Odos vėžys išsivysto dažniausiai jau pakenktoje odoje. Ilgai negyjantieji odos įplyšimai, lėtiniai uždegimai sudaro sąlygas vystytis vėžiui.

Tiesiosios žarnos vėžys gali išsivystyti po dažnų tiesiosios žarnos gleivinės uždegimų, o taip pat iš opų, išaugų, ilgai negydomo hemaroidaus. Susirgus vėžiu, iš tiesios žarnos pasirodo kraujas, negalima pilnai išsistūstinti, atsiranda tai laisvi, tai kieti viduriai. Visais šiais atvejais reikia kreiptis į gydytoją.

Visi minėti vėžiniai susirgimai išgydomi

vaistais, spinduliais arba chirurginiu būdu, jei tik liga nėra uždelsta, laiku išaiškinta ir tuojau pradėta gydytis. Todėl 30—40 metų asmenims patariama 1—2 kartus per metus kreiptis į gydytoją onkologiniam profilaktiniam patikrinimui.

Vėžys greičiausiai atsiranda nusilpusiame organizme, kuris nesugeba nustelbti piktybinių ląstelių. Todėl visos priemonės, apsaugojančios ir stiprinančios organizmą, kaip pavyzdžiui, tvarkingas gyvenimo būdas, reguliarus maitinimasis ir poilsis, grynas oras ir psichikos pusiausvyra — padeda išvengti vėžinių susirgimų.

P. Breivis

Medicinos mokslų kandidatas

“Tarybinė Moteris”, 1961 m. Nr.1

DŽORDANAS BRUNO--DIDYSIS ATEISTAS

Prieš virš 360 metų popiežiaus inkvizicija Romoje, Gėlių aikštėje sudegino ant lauko įžymų italų mąstytoją, materialistą Džordaną Bruno. Veikale “Apie didvyrišką entuziazmą” Džordanas Bruno rašė apie didžias natūras, kurios savo mąstymo kanciose uždega proto šviesą ir su ja eina į nemirštamą švytėjimo garbę ateities kartose, apie žmones, kurių mirtis viename amžiuje suteikia jiems gyvybę visuose vėlesniuose amžiuose.

Džordanas Bruno kilęs iš liaudies. Jis gimė mažame Nolos miestelyje netoli Neapolio, vargingoje šeimoje 1548 metais. Penkiolikos metų jis įstojo į dominikonų vienuolyną. Jaunas vienuolis, pasižymėjęs didele išmintimi, drąsiai reiškęs savo abejones tikėjimo tiesomis, buvo įtartas erezijų skelbimu. Bruno teko bėgti iš vienuolyno; jis metė vienuolio rūbus ir greitai po to paliko Italiją.

Džordanas Bruno apkeliavo daugelį šalių, kur skleidė naują pasaulėžiūrą, nusilenkiančią mus supančio materialaus pasaulio didybei. Jis lankėsi Prancūzijoje, gyveno Oksforde ir Londone, Ženevoje ir Vitenberge. Visur Bruno kovojo prieš viduramžių scholastiką ir asketinę bažnytinę moralę. Būdamas nepaprastai išsilavinęs žmogus,

jis nepriklausė jokiai miesčioniškai mokslininkų korporacijai. Bruno visą laiką persekiojo bažnytininkai ir mokytieji bažnyčios tarnai. Neturėdamas pastovios gyvenimo vietos, o svarbiausia — jokių lėšų pragyvenimui, Džordanas Bruno sunkiai vargo ir pagaliau pateko į pinkles, kurias buvo paspendusi jam Romos bažnytinė inkvizicija. 1592 metais Džordanas Bruno buvo suimtas. Inkvizicijos kalėjime Džordanas Bruno išbuvo daugiau kaip septynerius metus, ir jokie kankinimai jo nepalaužė. Sužinojęs apie pasmerkimą mirti, jis pasakė žinomąjį savo posakį: “Jūs su didesne baime tariate savo nuosprendį, negu aš jį išklausu”. Džordanas Bruno buvo gyvas sudegintas ant lauko 1600 metų vasario 17 d.

Už kokius “nusikaltimus” žuvo šis proto milžinas inkvizicijos liepsnose?

Džordanas Bruno rėmėsi įžymaus lenkų mokslininko Nikalojaus Koperniko mokslu. Kopernikas XV a. paskelbė, kad mūsų Žemė nėra pasaulio centras, kaip tai įrodinėjo biblija. Jis teigė, kad pasaulio centras yra Saulė, kad Žemė sukasi aplink ją su kitomis planetomis. Už tai Koperniko knygos buvo Romos popiežiaus uždraustos, o pravoslavų bažnyčios sinodas draudė net ir tas knygas, kuriose minimas Koperniko vardas.

Džordanas Bruno, remdamasis heliocentrine Koperniko sistema, nuėjo dar toliau. Jis įrodinėjo, kad ir Saulė nėra galutinis pasaulio centras. Jis teigė, kad gamta esanti begalinė, kad joje egzistuoja daugybė pasaulių, ir kiekvienas iš jų galys būti laikomas visatos centru. Bruno rašė, kad egzistuoja "nesuskaičiuojamos saulės, nesuskaičiuojamos žemės, kurios sukasi aplink savo saules, panašiai, kaip ...mūsų planetos sukasi aplink mūsų saulę".

Bruno teigė, kad begalinė gamta esanti materialinė, niekieno nesukurta ir niekieno nesunaikinama. Pačioje gamtoje glūdi kūrybinis principas, vidinis pradas, kuris gimdo įvairiausias reiškinius. Materija nuolat juda ir vystosi, ir tame kūrybiniame procese ji pati sugeba sukurti įvairiausias formas. Džordanas Bruno įrodinėjo, kad nėra esminio skirtumo tarp žemės ir kitų visatoje egzistuojančių kūnų ir rašė, jog danguje galima rasti tą patį, ką ir Žemėje: tuos pačius elementus, tas pačias varomąsias jėgas, tuos pačius gamtos dėsnius.

Įdomios Džordano Bruno pažiūros į žmogų ir jo moralę. Jis vienodai smerkė ir vienuolišką asketizmą ir palaidą didžiūnų gyvenimo būdą. Bet labiausiai jis neapkentė buko žmonių ribotumo, tamsaus nemoksliskumo ir prietaringumo. Bruno karštai tikėjo kūrybine žmogaus energija, jo sugebėjimu sulaužyti visas kliūtis, neleidžiančias pažinti tiesos. "Proto jėga niekada nesusustos ties pažinta tiesa, visada eis į priekį ir toliau, į nepažintą tiesą", — rašė Dž. Bruno, ir šie jo žodžiai kovingai skamba ir mūsų laikais.

Džordanas Bruno nepagailėjo religijos ne tik tai jos "dangiškuose", bet ir jos "žemiškuose" reikaluose. Jis teigė, kad religija ardo visuomenės dorovę, gąsdina žmones įsivaizduojamomis pragaro baisenybėmis, ir despotai, tironai, pasinaudoja religija tautų pavergimo tikslais. Ta prasme, jo nuomone, inkvizicija esanti religijos įkūnijimas. Džordano Bruno veikaluose mes sutinkame aiškiai išreikštą mintį, kad religija — tai nuodai. Jis rašo, kad iš vienos kartos į kitą persiduodančios įvairios ydos, religijos

nuodai, kurie sukelia nesantaiką, žmonių savitarpio žudynes, pasėja piktžoles, kurios naikina gerus vaisius.

Pagrindinės, Bruno nuomone, sąlygos išvaduoti žmones iš religijos — tai religinių ginčų nutraukimas ir žmonijos išsivadavimas iš bažnytininkų. Jis sakė, kad būtina reikia atsisakyti nuo parazitinių dvasininkų išlaikymo liaudies pinigais.

Tokiu būdu, istorinis Džordano Bruno vaidmuo ne tik tai tas, kad jis išvystė Koperniko mokymą ir pagrindė jį filosofiskai, ne tik tai tas, kad jis išreiškė genialų spėjimą apie erdvės begalybę ir suformulavo savo mokymą į darnią teoriją, bet ir tas, kad jis yra mokslinės pasaulėžiūros kūrėjas. Džordanas Bruno — iš esmės ateistas. Savo ateizmu jis įrodė visais savo pasisakymais, visu savo gyvenimu, kova ir mirtimi ant religininkų sukrauto laužo.

Džordanas Bruno, atidavęs visą savo gyvenimą ir gyvybę kovai su reakcine viduramžių ideologija, yra artimas ir mūsų epochai. Jo vardas brangus darbo žmonėms, kurie paveldi visa geriausia, ką yra sukūrusi žmonija.

A. Gulbinskienė

ŽIEMOS AUŠRA

Snaigių pilnas — neįžiūrimų žvaigždžių —
Spinduliuoja baltas kraštas — be kelių.
Tavo šviesą, tavo šilumą jaučiu —
Ir paklysti niekur negaliu.

Patekėjai — tartum gaisras įstabus.
Tu — gyvybę duodanti liepsna.
Tesudegs širdis, o ne supus.
Tu buvai ir būsi man viena.

Nėr nei pievų, nei arimų. Nei pėdų.
Tik tai balto sniego tyluma.
Jei akis atims man, — kojos ves, kur tu.
Eisiu, tavo šiltą kvapą jausdama.

Jeigu kojos žvaigždėtoj pusny pails,
Širdimi nubrisiu pas tave.
Jei širdis baltam speige nutils,
Lėksiu aš daina — tava — gyva —

Janina Degutytė